

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра англійської філології, перекладу і філософії мови
імені професора О. М. Мороховського

Кваліфікаційна робота магістра
Дискурс англомовних міжнародних правових документів в аспекті
перекладу (на матеріалі Стамбульської конвенції Ради Європи)

Шатіла Володимира Анатолійовича
студента групи МЛа 59-19
факультету германської філології
заочної форми навчання
Спеціальності 035 Філологія

Допущена до захисту

«_____» _____ року

Завідувач кафедри

_____ проф. Маріна О. С.

(підпис)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка ЄКТС : _____

Науковий керівник:

доктор філологічних наук,

професор Маріна О.С.

Ministry of Education and Science of Ukraine
Kyiv National Linguistic University
Professor O.M. Morokhovsky Chair of English Philology, Translation and
Philosophy of Language

Master's Thesis

**Discourse of English International Legal Documents in Translation:
A Case Study of the EU Istanbul Convention**

Volodymyr Shatilo

Group MLa 59-19

Department of Germanic Philology

Study by Correspondence

Speciality 035 Philology

Research Adviser

Prof. O.S. Marina

DrSc. (Philology)

Kyiv – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТІВ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА	8
1.1. Типологія текстів міжнародних правових документів	8
1.2. Конвенція як особливий тип тексту: структура, семантика і прагматика	13
1.3. Методологія дослідження	18
Висновки до розділу 1	21
РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ РАДИ ЄВРОПИ ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	23
2.1. Аналіз міжнародно-правової лексики Стамбульської конвенції	23
2.2. Термінологія Стамбульської конвенції та способи її передачі	35
2.3. Лексичні трансформації при перекладі Стамбульської конвенції	41
Висновки до розділу 2	45
РОЗДІЛ 3. ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ РАДИ ЄВРОПИ ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	47
3.1. Специфіка граматичної будови тексту Стамбульської конвенції	47
3.2. Відтворення модальних та інфінітивних конструкцій у тексті перекладу Стамбульської конвенції	50
3.3. Граматичні трансформації при перекладі Стамбульської конвенції ...	54
Висновки до розділу 3	58
ВИСНОВКИ	60
АНОТАЦІЯ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ	74
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	75

ВСТУП

Об'єктом цієї наукової розвідки є конвенція про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, або Стамбульська конвенція Ради Європи (*англ.* Istanbul Convention). Досліджувана конвенція є міжнародним правовим документом, що є фрагментом юридичного дискурсу. У свою чергу, останній як соціально-значущий феномен знаходиться у центрі дослідницької уваги, перекладознавчої зокрема. Міжнародні правові документи характеризуються високим рівнем стандартизації регламентаційного характеру. Переклад юридичних термінів в документах міжнародного права заслуговує підвищеної уваги з боку науковців, а також перекладацький аналіз морфологічних та структурно-семантичних ознак юридичних термінів англійської мови, морфологічні, синтаксичні та структурні аспекти перекладу англомовних міжнародних правових документів та застосування лексико-граматичних трансформацій в перекладі таких документів українською мовою.

Перекладач повинен вільно володіти англомовною і українськомовною правовою термінологією, а також враховувати стильові, жанрові та структурні особливості документів мови перекладу, в яких функція терміну не є тотожною, а отже потребуватиме іншого підходу при передачі з мови оригіналу. 11 травня 2011 року в місті Стамбул, Туреччина, Рада Європи представила до підписання Конвенцію про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (далі – Стамбульська конвенція Ради Європи).

Стамбульська конвенція Ради Європи – це комплексний міжнародний правовий документ, скерований на запобігання, захист, судові покарання і вироблення чіткої стратегії з метою протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству. Конвенція допомагає покращити як відношення до жінок, так і повагу до прав людини за умови її підписання та ратифікації в достатній кількості країн. Ратифікація та майбутня реалізація конвенції

чітко вкаже на наше визнання потреби справедливості для постраждалих та беззаперечну підтримку. Стамбульська конвенція, як інструмент захисту жертв має надзвичайне значення для міжнародної спільноти, тому є одним з ключових документів сьогодення.

Актуальність цього дослідження пояснюється його прикладним та міждисциплінарним спрямуванням. Адже фокусом роботи є лексичні особливості перекладу міжнародного правового документа, спрямованого на запобігання насильству стосовно жінок. Останнє розглядається як глобальне явище, що не послуговується соціальними, економічними або національними кордонами. Більше того, це серйозне порушення прав людини, яке часто залишається непокараним (Стамбульська конвенція Ради Європи). Крім того, актуальність роботи обумовлюється підвищеним інтересом наукової перекладознавчої спільноти до англомовного юридичного дискурсу, особливе місце в якому займають міжнародні правові документи (Черноватий, 2006; Engberg, 2013).

Створення адекватної схеми перекладу, яка враховує лексико-граматичні особливості тексту, та визначення основних засад текстів міжнародних правових документів й шляхів їхньої реалізації в тексті оригіналу та тексті перекладу є основними компонентами створення адекватного перекладу.

Метою роботи є визначення лексико-граматичних трансформацій, що застосовуються при перекладі Стамбульської конвенції Ради Європи українською мовою.

Об'єктом нашої роботи виступають морфологічні, синтаксичні та структурні особливості тексту Стамбульської конвенції Ради Європи та її офіційного перекладу українською мовою.

Предмет дослідження становлять лексико-граматичні трансформації у перекладі міжнародних правових документів на матеріалі Стамбульської конвенції.

Відповідно до мети були поставлені такі *завдання*:

1. Окреслити теоретичні засади дослідження дискурсу міжнародних правових документів у контексті визначення особливостей типології міжнародних правових документів;
2. дослідити поняття конвенції як особливого типу тексту;
3. виявити основні лексичні особливості Стамбульської конвенції Ради Європи та шляхи їх передачі українською мовою за допомогою лексичних трансформацій;
4. визначити основні граматичні особливості Стамбульської конвенції Ради Європи та типи граматичних трансформацій, що застосовуються під час її перекладу українською мовою.

Методи дослідження. В дослідженні міжнародних правових документів мовою оригіналу та мовою перекладу було використано такі методи дослідження.

Підґрунтям нашого дослідження є перекладознавчий аналіз. Нами було використано метод *концептуального аналізу* тексту оригіналу та тексту перекладу із метою визначення й опису засад текстів міжнародних правових документів та їхньої структури. *Структурний аналіз* застосовано для визначення способів позначення початку та кінця тексту, позначення переходів між внутрішніми підрозділами тексту, реалізації просторово-логічних зв'язків, засобів виокремлення тих чи інших елементів для акцентування на них уваги. Для визначення ролі учасників у внутрішній організації комунікативного акту текстів міжнародних правових документів було використано *прагматичний аналіз*. Для виявлення відмінностей мови оригіналу та мови перекладу було застосовано *контрастивний аналіз*. Для пошуку відповідників у мові перекладу було використано *лексикографічний та компонентний аналізи*, а для встановлення адекватності на синтаксичному рівні – *трансформаційний аналіз*.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що основні положення, результати й висновки магістерської роботи поглиблюють наші

уявлення про міжнародний правовий дискурс. Проведене дослідження є корисним для майбутніх розвідок, присвячених рецепції текстів англomовних міжнародних документів українською мовою. Встановлення фундаментальних засад перекладу міжнародних правових документів сприяє розвитку перекладознавства, зокрема формування принципів досягнення еквівалентності та адекватності перекладу. Було опрацьовано різні аспекти проблем передачі лексико-граматичних особливостей міжнародних правових документів. Було обґрунтовано положення про піджанр такого міжнародного документу як міжнародна конвенція, її лінгвостилістичні та текстотворчі ознаки.

Практичне значення роботи полягає у тому, що дані, одержані в результаті дослідження, поглиблюють знання з таких наук як лінгвостилістика, лексикологія, термінознавство, лінгвотипологія, а також у викладанні теорії і практики перекладу. Ними можна послуговуватись як джерелом якісного та раціонального добору навчального матеріалу у процесі фахової підготовки перекладачів.

Структура дипломної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, списку використаних довідкових джерел та списку джерел ілюстративних матеріалів. У **вступі** визначається актуальність дослідження, його мета та основні завдання, таeоретичне і практичне значення роботи, а також окреслюються його об'єкт, предмет, методи та структура роботи. **Перший розділ** присвячено уточненню типології міжнародних правових документів, описано конвенцію як особливий тип юридичного текстi та розроблено методику дослідження. **Другий розділ** сфокусовано на виявленні лексичних особливостей Стамбульської конвенції Ради Європи та їх відтворення українською мовою. У **третьому розділі** розкриваються граматичні особливості Стамбульської конвенції Ради Європи та їх відтворення українською мовою.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТІВ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

1.1. Типологія текстів міжнародних правових документів

У сучасному перекладознавстві, міжнародним правовим документам як документам підвищеної важливості приділяється все більше уваги з боку науковців. Незважаючи на те, що кількість міжнародних документів постійно зростає, як і потреба у їх вивченні та якісній передачі мовою перекладу, увагу їх поглибленому вивченню приділили лише окремі науковці, серед яких варто відзначити І. І Борисенка, О. Р. Заруму-Панських, В. В. Калюжну, В. Н. Крупнову, С. Е. Максимова, Е. Н. Муратова, Ж. Ш. Сафарова, В. В. Чепелюка, В. І. Карабана, В. М. Комісарова, Я. І. Рецкер.

А. Н. Ковалев (1993) зараховує мову міжнародних правових документів до дипломатичної мови, визначаючи її як сукупність спеціальних термінів і фраз, які складають загальноприйнятий дипломатичний словник (с. 11).

Міжнародні правові документи поєднують в собі риси двох функціональних стилів: офіційно-ділового та науково-технічного, останній представлений термінологією різної тематики і різними способами функціонування.

При усьому розмаїтті жанрових форм (закони, підзаконні акти, заяви, огляди, виступи, постанови тощо), міжнародні правові документи значно різняться між собою як за формою і жанром, так і за рівнем формальності. Таким чином, цілком виправданим є їхній поділ на тексти з високим (конституції, договори, статuti, протоколи тощо) та низьким (огляди, доповіді, аналізи, дослідження тощо) рівнями стандартизації, яку визначаємо як встановлення правил відбору слів і термінів, структури речень і словосполучень.

Відомий український правник, доктор юридичних наук Ю. В. Чижмарь (2015) стверджує, що термін «міжнародний документ» – це родове поняття і в міжнародній практиці може мати різні видові назви (*Accord, Arrangements, Agreement, Act, Cartel, Compact, Compromise, Concordat, Convention, Covenant, Declaration, Entente, Exchange of Notes, Indenture, Modus Vivendi, Pact, Protocol, Regulation, Statute, Treaty* тощо) (с. 220). Оскільки з правової точки зору, поняття видової назви документу не несе вирішального значення, то один і той самий документ у межах тексту може позначатися різними термінами. У сучасній мові міжнародних правових документів помітні тенденції до розмитості цих термінів, синкретизму.

У відповідності зі статтями 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року і Віденської конвенції про право договорів між державами і міжнародними організаціями 1986 року: міжнародний договір означає міжнародну угоду, укладений державами й іншими суб'єктами міжнародного права в писемній формі, незалежно від того, чи міститься така угода в одному, двох або декількох пов'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування (*Віденська конвенція...*, 1969, с. 33).

З визначення витікає, що згідно з Віденськими конвенціями 1969 і 1986 років, учасниками міжнародного договору повинні бути як мінімум два суб'єкти міжнародного права. Двостороння угода, у котрій тільки один з учасників є суб'єктом міжнародного права, а інший – юридичною або фізичною особою, не вважається міжнародним договором (*Віденська конвенція...*, 1986, с. 24).

Хоча визначення вказує лише на документи в писемній формі і не охоплює документи в усній формі, країни й інші суб'єкти міжнародного права можуть за взаємною згодою поширити на документи усної форми положення Віденських конвенцій 1969 і 1986 років. Таким чином, міжнародний правовий документ – це яскраво виражена домовленість між країнами або іншими суб'єктами міжнародного права, укладена з питань,

що становлять для них спільний інтерес, покликана встановлювати та регулювати їх взаємовідносини, створюючи взаємні праві та обов'язки.

Міжнародний правовий документ допускає наявність у ньому волевиявлень принаймні двох суб'єктів міжнародного права, враховуючи те, що ці волевиявлення не існують в договорах окремо одне від одного, а є взаємно узгодженими, тобто однаково й одночасно спрямованими на досягнення певної спільної мети. Такі взаємно узгоджені волевиявлення й утворюють у документі договірну угоду та її суть. Таким чином, саме угода складає юридичну основу будь-якого міжнародного правового документу.

Такі дослідники міжнародного права як В. М. Репецький та В. В. Філатов, розробили класифікацію міжнародних документів, намагаючись визначити окремі категорії, які мають певні юридичні особливості. Ці спроби дають підставу для суперечок, оскільки у численних галузях звичаєві норми, які застосовуються до документів, не зовсім чітко встановлені (Філатов, 2013, с. 392).

В першу чергу, варто насамперед відрізнити документи, які укладені між країнами, та документи, укладені іншими суб'єктами (невизнаними державами, міжнародними організаціями, неофіційним особами комерційного права, визвольними рухами тощо). З іншого боку, можна класифікувати документи за формальними критеріями. Наприклад, ми розрізняємо двосторонні та багатосторонні договори (серед останніх існує також категорія всесвітніх договорів, відкритих «для всіх держав», лише цей вислів вже дає підставу для різного тлумачення), документи в урочистій чи неурочистій, спрощеній формі, документи, складені під егідою міжнародних організацій, та ті, які такими не є, тощо.

Нарешті, міжнародні документи можуть бути класифікованими за матеріальними критеріями: спеціальні конвенції, які мають дуже конкретний предмет, відрізняються від загальних конвенцій, які регулюють коло широких питань; договори-контракти, що відрізняються від договорів-законів, які мають нормативну функцію. З цією низкою різноманітних

категорій, які повинні поєднуватись між собою, пов'язані численні міжнародні правові наслідки для всіх учасників процесу, що стосуються аспекту документів (Гринчак, 2012, с. 82).

Міжнародні документи мають різні форми і назви: договір (угода), конвенція, статут, угода, декларація, пакт, меморандум, протокол та ін. При цьому, кожен вид є своєрідним і може вимагати специфічних юридико-технічних прийомів. Однак, всі документи мають певний набір ознак, які необхідно враховувати при їх підготовці. Класична схема документу вимагає преамбули (визначення його мети і завдань, понятійного апарату визначення понять і термінів), змістовної частини (встановлення порядку і умов набуття документу чинності, визначення порядку врегулювання суперечок), прикінцевих положень та додатків.

Відповідно до Віденських конвенцій, що використовують, до речі, тільки єдиний термін «міжнародний договір», юридичної різниці між договорами в залежності від їхнього найменування не існує. Хоча, варто зауважити, що деякі найменування в результаті їхнього систематичного використання на практиці, закріпилися за певними видами міжнародних документів.

Ю. В. Чижмарь виділяє такі найменування міжнародних документів:

– *трактат* (англ. – *treatise*) – багатосторонній міжнародний правовий договір, що регулює взаємовідносини між його учасниками з будь-яких політичних питань;

– *договір* (англ. – *agreement*) – найбільш розповсюджене найменування різноманітних угод між країнами з політичних, економічних, екологічних, культурних, соціальних та інших питань;

– *пакт* (англ. – *pact*) – двостороння або багатостороння угода між країнами, яка укладається стосовно однієї конкретної важливої політичної проблеми (наприклад, Пакт про ненапад, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права тощо);

– *угода* (англ. – treaty) – це міждержавний договір, що підписується зазвичай від імені урядів країн і, як правило, не підлягає ратифікації;

– *конвенція* (англ. – convention) – міжнародна правова угода, що укладається учасниками в якійсь спеціальній галузі з цілого ряду питань (про запобігання насильству, з екологічних питань, в галузі охорони прав людини і т.п.);

– *декларація* (англ. – declaration) – одностороння заява однієї або декількох країн, у якій висловлюється її (їх) точка зору та думка на будь-яку важливу проблему (наприклад, Декларація прав дитини 1959 р.);

– *конкордат* (англ. – concordat) – міжнародний договір, однією зі сторін якого виступає Ватикан, що укладається папською державою з країнами, де національною релігією є католицизм. Предметом цього документу виступає стан католицької церкви в даній державі та її відносини з папським престолом (Польський конкордат, Італійський конкордат);

– *акт* (англ. – act) – це позначення міжнародного зобов'язання або односторонньої заяви урочистого і декларативного характеру (наприклад, Заключний Акт Гельсінської наради 1975 року);

– *меморандум* (англ. – memorandum) – міжнародний правовий документ окремої країни, у якому детально фіксується фактична сторона міжнародного питання. Меморандум є формою односторонньої заяви держави і відрізняється від декларації тим, що охоплює коло менш важливих міжнародних проблем.

– *протокол* (англ. – protocol) – міжнародний правовий документ допоміжного характеру, за допомогою якого доповнюється або уточнюється міжнародний документ. Протокол може бути доповненням до основного документу або нести самостійну силу, але в цьому випадку він буде пов'язаний із виконанням раніше укладеного договору. Також, протоколом може бути угода, що несе важливе міжнародне і політичне значення, а отже, така, яка має самостійний характер (наприклад, Бессарабський протокол 1920 року).

1.2. Конвенція як особливий тип тексту: структура, семантика і прагматика

У міжнародному праві, конвенція являє собою міжнародний документ, з певним набором загальноприйнятих стандартів, норм та критеріїв. Іншими словами, дві або більше держави домовляються одна з одною про встановлення та дотримання певних правил і затверджують їх на рівні законодавства.

Найчастіше, багатосторонні міждержавні конвенції укладаються під егідою міжнародних організацій (Рада Європи, ООН) і охоплюють глобальні питання всього світу, наприклад питання запобігання насильства, расову дискримінацію або морське право. Двосторонні конвенції зазвичай регулюють взаємовідносини між двома країнами щодо конкретних дипломатичних питань, транспортних, поштових та інших послуг.

Підписанням конвенції сторони гарантують одна одній, що будуть дотримуватися взятих на себе зобов'язань. Проте, такий документ в більшості випадків не є джерелом права. Один з учасників конвенції може і не виконувати домовленості, але тоді з одного боку його вважатимуть ненадійним, а з іншого боку – він буде зазнавати труднощів під час укладання інших міжнародних правових документів.

Для забезпечення більш ефективного дотримання конвенцій, сторони роблять їх юридично обов'язковими і встановлюють певні санкції за їхнє невиконання.

Існує декілька загальноприйнятих визначень поняття конвенції. Українська дипломатична енциклопедія визначає *міжнародну конвенцію* (з лат. *conventio* – угода) як юридично обов'язкову угоду між суб'єктами міжнародного права, що застосовується для позначення договірної угоди загалом (ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН) або міжнародної угоди певного виду. За українською дипломатичною енциклопедією, характерною рисою є закріплення в міжнародній конвенції детальних норм для

регулювання певного виду відносин. Зазвичай міжнародні конвенції є договорами міжнародними багатосторонніми (Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969), хоча іноді цей термін може застосовуватись до деяких видів двосторонніх угод (Губерський, 2004, с. 552).

В свою чергу, багатомовний юридичний словник-довідник визначає міжнародну конвенцію як «міжнародний договір на рівні урядів країн, що передбачає дотримання загальних, погоджених правил торгівлі, грошового обігу, трудових відносин, стягнення податків і мита, ціноутворення на експортовану й імпортовану продукцію (товари й послуги)» (*Енциклопедичний юридичний словник*, 2001, с. 98).

Отже, конвенція – це особливий тип міжнародного договору, положення якого є обов'язковими для виконання. Основною функцією документів міжнародного права загалом та конвенцій зокрема є інформативна. Таким чином, тексти юридичного дискурсу орієнтовані, насамперед, на зміст, а отже текст тут виступає одиницею перекладу.

До структури конвенцій відносяться її складові частини, а саме назву документу, преамбулу (зазначаються цілі укладення даного договору, сторони договору й ін.), основну частину (предмет договору, права та обов'язки сторін), заключну частину (передбачаються умови вступу договору в силу, строк його дії, порядок припинення і т.д.). Конвенція, переважно, складається з розділів, статей та пунктів.

Конвенції можуть супроводжуватись застереженнями сторін, додатками, у яких містяться положення, що пояснюють основну частину. Усі частини конвенції мають однакову юридичну силу. Обов'язковим елементом є підписи уповноважених сторін документу, тобто представників країн, де документ буде ратифіковано.

Структура тексту конвенції є носієм її прагматичної функції. Проілюструємо її прагматичні маркери на прикладі Стамбульської конвенції: *Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська*

конвенція) – назва документа позначає організацію, яка є автором конвенції, а також лаконічно, але водночас досить повно передає основну тему, про яку йтиметься в документі (заходи щодо запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами). Окрім цього, у ній міститься інформація щодо типу документа (конвенція). Отже, зазначений структурний елемент є важливим прагматичним інструментом і відповідає на такі питання, як *Хто написав? Що саме? Про що (З якою метою)?*

Наступним елементом документу в структурному плані є преамбула, яка має свої специфічні риси та засоби, що несуть власний прагматичний потенціал. Преамбула пояснює мету сторін, якої вони хочуть досягти за допомогою підписання документа, а також містить посилання на інші важливі документи й окреслює логічні зв'язки між ними та конвенцією. Таким чином, остання постає як один із численних елементів інформаційної сфери міжнародного права і повинна відповідати певним глобальним напрямкам розвитку світового суспільства та не вступати в конфлікт із іншими важливими джерелами інтернаціонального права. Отже, преамбула надає ніби короткий історичний огляд розвитку певної проблематики та прийняття заходів з метою подолання конкретних суспільних проблем.

За преамбулою прописують основний текст конвенції, тобто її розділи та статті, за номером статті йде її тлумачення. Такий розподіл допомагає уніфікувати структуру всієї конвенції та зробити пошук конкретних статей і роботу з ними зручнішою на практиці. Структура цієї формальної одиниці характеризується значною жорсткістю та набором чітких правил до оформлення пунктів, підпунктів і пояснення до них.

Прагматичне значення мають і відступи в структурі тексту повідомлення, які дозволяють візуально відрізнити ключову інформацію від другорядної та швидко зорієнтуватися в тексті конвенції. Таким чином, виділення частин конвенції (розділів, номерів статей та їх назв, пояснень до них) жирним шрифтом позитивно впливає на візуальне сприйняття тексту читачем та першочерговість усвідомлення інформації його складових частин.

Отже, подібні принципи нумерації та розташування елементів документа мають важливий прагматичний вплив на адресата та дозволяють привернути його увагу до найважливіших моментів повідомлення, що призводить до фактичної структуризації тексту конвенції на основні та другорядні елементи, пришвидшує загальний огляд документа за необхідності ознайомлення з лише його ключовими положеннями.

За традицією, прикінцеві положення конвенцій мають подібну форму та відповідні прагматичні принципи ієрархізації основних елементів її тексту.

Останньою важливою з погляду інформативності формальною одиницею конвенції є додатки. Як свідчить сама їх назва, вони доповнюють основний текст певною об'єктивною, фактичною інформацією. Окрім цього, ці частини міжнародного документу можуть містити дані, що стануть в нагоді у випадку повного й адекватного застосування положень міжнародного правового документа. Додатки можуть складатися з декількох одиниць, яким передують зміст, що містить їх елементи з назвами. Наприклад, Стамбульська конвенція наприкінці містить Додаток 1, в якому прописуються привілеї та імунітети членів спеціальної створеної групи задля моніторингу та виконання умов конвенції (*Council of Europe Convention ...*, p. 26).

Як правило, конвенція становить один документ. Проте текст документу, укладеного, наприклад, шляхом обміну нотами або листами, можуть міститися в двох або більше пов'язаних між собою документах.

Мова, якою укладається текст конвенції, визначається договірними сторонами. Багатосторонні договори укладаються мовами, які визначаються договірними країнами. Існує практика укладання договорів під егідою ООН, спеціалізованих установ ООН, Ради Європи та інших міжнародних організацій офіційними мовами цих організацій (англійською, арабською, іспанською, китайською, російською, німецькою, французькою). Зокрема, Стамбульська конвенція була написана двома мовами – англійською та французькою, і обидва тексти вважають однаково автентичними та такими, що несуть однакоvu юридичну силу.

Таким чином, аналіз характеристик міжнародних конвенцій дозволяє нам визначити, що з позицій прагматики їм притаманна формальна структуризація, що сприяє реалізації ефективного міжкультурного діалогу між представниками різних культур, відображає необхідність дотримання положень тексту сторонами конвенції та відповідає міжнародним правовим нормам. Принципи ієрархізації конвенції допомагають реалізувати прагматичні наміри адресанта, надають змогу адресату зосередитися на ключовій інформації, а також здійснити швидкий огляд усього документа в цілому.

1.3. Методологія дослідження

Фундаментальною основою проведення будь-якого наукового дослідження є сукупність пізнавальних засобів, методів, прийомів і певна їх послідовність. Під методологічною основою наукового дослідження ми розуміємо основні, вихідні положення, на яких воно базується. За І. М. Рассохою, результати наукової і практичної діяльності науковців залежать не лише від того, хто діє (суб'єкт пізнання) або на що спрямована їх діяльність (об'єкт пізнання), а й від того, якими прийомами, способами і засобами здійснюється пізнавальний процес. Мова йде про вирішення проблеми методу наукового пізнання або дослідження, котра завжди була і є в центрі уваги науковців, положення, на яких воно базується (Рассоха, 2011, с. 14).

Методологічно важливими для нашого дослідження є досягнення українських і закордонних перекладознавців та перекладачів, присвячені вивченню міжнародних правових документів та особливостям їх відтворення. Серед науковців, які присвятили свої роботи цій темі, варто відзначити В. І. Євінтова, який досліджував тексти міжнародних правових документів різними мовами. Важко переоцінити вклад дослідниці В. В. Калюжної, яка зосередила свою увагу на вивченні термінології та лексичних особливостей юридичного дискурсу. В. І. Карабан ґрунтовно дослідив граматичні особливості перекладу текстів наукової та офіційно-ділової літератури. Особливості юридичного дискурсу в цілому та його перекладу зокрема плідно досліджувала низка вчених, серед яких варто відзначити С. Є. Максимова, А. А. Васечка, В. Н. Комісарова, К. Шефнер, О. Р. Заруму-Панських, І. С. Орлову та інших.

На сьогоднішній день існують розвідки, присвячені лексико-семантичним особливостям відтворення юридичної термінології у мові перекладу, когнітивній та прагматичній адаптації юридичних текстів та правовим і формально-семантичним параметрам юридичних документів у

руслі текстоцентричного підходу. Однак, варто зауважити, що комплексний аналіз текстів міжнародних правових документів, їх особливостей, труднощів, з якими зіштовхується перекладач під час їх відтворення та шляхами їх вирішення потребує ґрунтовніших досліджень та систематизації.

Методологія як вчення про систему наукових принципів, форм і способів дослідницької діяльності має чотирирівневу структуру, зокрема: фундаментальні, загальнонаукові, конкретнонаукові принципи, конкретні методи, що використовуються для вирішення спеціальних завдань дослідження (Рассоха, 2011, с. 15).

Сучасна наука володіє потужним арсеналом різноманітних методів, які спрямовані на розв'язування різних за своїм характером наукових задач. При проведенні конкретного наукового дослідження використовуються ті методи, які можуть дати детальну й всеосяжну характеристику досліджуваного явища. Їх вибір залежить від мети і завдань дослідження.

Комплексний характер нашого дослідження зумовлює використання низки компліментарних методів *загальнонаукового* та *конкретнонаукового* характеру. Використані методи корелюють з метою та завданнями нашої магістерської роботи.

В основі нашого дослідження лежить перекладознавчий аналіз, який ми використовуємо задля зіставлення оригінального тексту Стамбульської конвенції Ради Європи з офіційним текстом її перекладу, що дозволяє отримати дані про ступінь близькості змісту та структури оригіналу й перекладів, способи досягнення еквівалентності та перекладацькі трансформації.

Загальнонаукові методи *аналізу* та *синтезу* було використано для опрацювання наявних теоретичних джерел із досліджуваної проблематики та вироблення на їхній основі власних дослідницьких моделей та методик їхньої верифікації.

Для досягнення мети дослідження застосовано комплексну методику, представлену *перекладознавчим аналізом* (для виявлення перекладацьких

труднощів і способів їх подолання), *структурним* методом із елементами контекстуального і семантико-стилістичного аналізу, загальнонауковими методами дослідження, *порівняння, узагальнення*, а також методом *кількісних підрахунків* (для надання кількісних показників та відображення співвідношення вибору способів відтворення лексико-граматичних особливостей тексту Стамбульської конвенції у перекладі українською) і методом *суцільної вибірки* (для формування корпусу дослідження). Перекладознавчий аналіз передбачає зіставлення оригінального тексту англійською мовою з текстом перекладу українською мовою, що дозволяє отримати дані про ступінь близькості на рівні змісту оригіналу та перекладів і визначити прийоми відтворення текстів міжнародних правових документів у перекладі в цілому. Метод *словникових дефініцій* ми використовували для розкриття понять юридичної термінології, а *описовий* метод – для висвітлення результатів дослідження та особливостей перекладацьких методів під час передачі текстів міжнародно-правових документів загалом та Стамбульської конвенції зокрема. Для виявлення відмінностей тексту оригіналу та тексту перекладу застосовується *контрастивний аналіз*; для пошуку відповідників у тексті перекладу використовується *лексикографічний та компонентний аналізи*, а для встановлення адекватності на синтаксичному рівні – *трансформаційний аналіз*. Метод *сегментації тексту* було застосовано для поділу тексту на сегменти, вибірці з кожного сегменту домінуючої інформації, її умовному кодуванні, що створювало опорні змістовні пункти для дослідження особливостей тексту оригіналу та тексту перекладу. *Системний підхід* було використано для комплексного дослідження міжнародно-правових документів в англійській та українській мовах.

Висновки до розділу 1

У вітчизняному перекладознавстві, на сьогоднішній день, міжнародним правовим документам приділяється все більше уваги з боку дослідників та перекладачів.

При усьому розмаїтті жанрових форм (закони, підзаконні акти, постанови, заяви, виступи, огляди тощо), міжнародні правові документи значно відрізняються як за жанром, формою, так і за рівнем формальності, цілком виправданим є їхній поділ на тексти з високим (договори, конституції, статuti, протоколи та ін.) та низьким (доповіді, огляди, дослідження, аналізи тощо) рівнями стандартизації, під якою розуміємо визначення правил добору слів і термінів, побудови речень і словосполучень.

Низка теоретиків міжнародного права розробила класифікацію документів, намагаючись виявити категорії, які мають певні юридичні особливості. Ці спроби дають підставу для суперечок, оскільки у численних галузях звичаєві норми, які застосовуються до документів, не зовсім ясно встановлені.

Міжнародні документи мають різні форми і назви: власне договір (угоду), конвенція, угода, пакт, меморандум, протокол та ін. При цьому кожен вид своєрідний і може зажадати специфічних юридико-технічних прийомів. Однак всі документи мають певний набір ознак, які необхідно враховувати при їх підготовці. Класична схема документу вимагає преамбули, визначення його мети і завдань, понятійного апарату (визначення понять і термінів), змістовної частини, встановлення порядку і умов вступу договору в силу, визначення порядку врегулювання суперечок, заключних і перехідних положень.

Відповідно до Віденських конвенцій, що використовують тільки єдиний термін «міжнародний договір», юридичної різниці між договорами в залежності від їхнього найменування не існує. Хоча слід зауважити, що деякі найменування в результаті їхнього систематичного вживання на практиці закріпилися за певними видами міжнародних документів.

Нами було встановлено, що конвенція як особливий тип тексту являє собою міжнародний документ, який представляє собою набір загальноприйнятих стандартів, норм або критеріїв. Іншими словами, дві або більше країн домовляються один з одним про дотримання якихось правил і нерідко фіксують їх на законодавчому рівні.

Мета і завдання магістерської роботи зумовили вибір методів дослідження, комплексний характер якого зумовив використання низки компліментарних методів загальнонаукового та конкретнонаукового характеру.

В основі нашого дослідження лежить перекладознавчий аналіз, який ми використовуємо задля зіставлення оригінального тексту Стамбульської конвенції Ради Європи з офіційним текстом її перекладу, що дозволяє отримати дані про ступінь близькості змісту та структури оригіналу й перекладів, способи досягнення еквівалентності та перекладацькі трансформації.

РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ РАДИ ЄВРОПИ ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

2.1. Аналіз міжнародно-правової лексики Стамбульської конвенції

Базовою мовою міжнародно-правових документів є загальноживана лексика нейтрального шару, яка взаємодіє із термінологічною і спеціальною лексикою, а також абрєвіатурами, скороченнями, не асимільованими латинськими та французькими вкрапленнями. Використання такої мови в документах даного жанру зумовлює звуження її семантичної широти, відокремлення від частини існуючих значень та їх зміну до виникнення інших (Гумовська, 2000, с. 5).

Відсотковий склад кожного лексичного пласту не є однаковим. Якщо загальноживана лексика переважає над іншими елементами тексту, то спеціальна подана в меншій кількості. До неї можна віднести назви організацій, установ, органів, процедур, посадових осіб, посад, назв документів, їх частин, а також так звану ситуативну лексику (Калюжна, 1982, с. 56).

Міжнародні конвенції – це піджанр міжнародних документів високого рівня стандартизації регламентаційного характеру. Екстралінгвістичні фактори обумовлюють характерну структуру певних мовних засобів, притаманних офіційно-діловому стилю загалом та стилю міжнародно-правових угод зокрема. У мові конвенцій практично не вживаються неологізми, синоніми практично відсутні. У фраземіці є помітним спрямування до стандартизації; в своїй більшості, це ділові та спеціальні стандарти. Лексика міжнародно-правових документів в цілому є кількісно обмеженою, тобто спостерігається тенденція до замкнутості, використання стандартизованого набору лексем, фраз та структур, для яких характерними є обмежені можливості сполучуваності, що є проявом консервативності стилю.

Помітна кількість спеціальної лексики у текстах міжнародно-правових документів набула нового значення, не завжди зафіксованого лексикографічними джерелами, або ж функціонує лише з одним фіксованим значенням. Саме спеціальна лексика та фраземіка суттєво впливають на формування стилю, надають документам рис офіційності, консервативності, лаконічності, однозначності, сприяють лексичній та синтаксичній стандартизації лексики міжнародних договорів загалом та Стамбульської конвенції зокрема.

Погоджуючись з тезою В. В. Калюжної, відзначимо, що мова документів міжнародного права представлена трьома типами слів. Так, мовною базою будь-якого документу є загальноповсюджені лексика, другий шар складає спеціальна лексика, що властива офіційно-діловому стилю в цілому і документам міжнародного права зокрема, третій прошарок – це наукова та технічна термінологія, яка варіюється в залежності від спрямованості організації, її профілю та питань, що розглядаються (Калюжна, 1982, с. 83). Оскільки мова документів міжнародного права є наближеною до стилю юридичної літератури, метою вживання спеціальної лексики є безпосередня точність висловлювання. Спеціальна лексика завжди вживається в прямому, основному значенні. Мову документів міжнародного права можна розглядати як приклад втілення принципу «одне слово – одне значення, одне значення – одне слово» (Калюжна, 1982, с. 85).

Суспільно-політична лексика в поєднанні зі спеціальною відіграє важливу роль в наданні документам як зразку офіційно-ділового стилю характерного «переважаючого забарвлення». Слід підкреслити значення спеціальної лексики. До спеціальної лексики відносимо спеціальні й фразові стандарти, мову, пов'язану зі сторонами укладання угоди, підготовкою та існуванням угоди, зокрема договірну лексику, тобто частотні лексичні одиниці, що сприяють реалізації теми домовленості, латинські й французькі сталі вирази.

Притаманною рисою мови документів в цілому та Стамбульської конвенції (див. рис. 1) зокрема є також те, що в них функціонують неасимільовані латинські та французькі словосполучення як усталені міжнародні вирази, що обумовлюється історією розвитку міжнародних відносин. Помітна кількість цих висловів набула нової семантики в мові дипломатії. Наприклад, *ad referendum*, дослівно «на розгляд, для перегляду», у мові дипломатії має значення «те, що вимагає наступного підтвердження уповноваженим органом»; *clausula rebus sicstantibus*, буквально означає «застереження незмінних обставин», тобто кожна зі сторін, яка бере участь в укладанні договору, має право одностороннього його розірвання у випадку серйозних змін обставин.

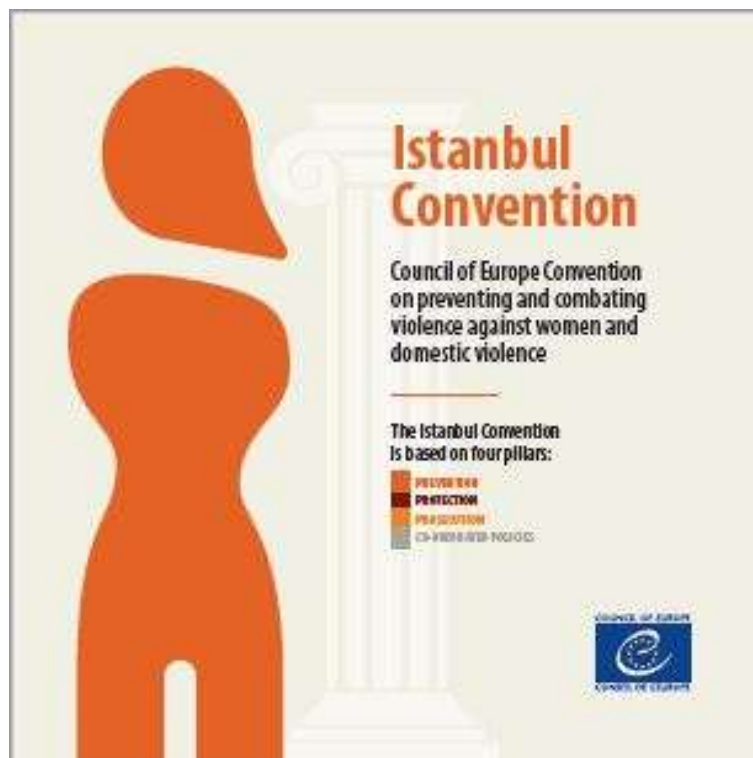

Рис. 1 Відтворення інфорграфіки та брошури Стамбульської конвенції (основні принципи)

Для мови дипломатії також характерною є наповненість інтернаціоналізмами. Це явище можна пояснити особливостями функціонування дипломатичних документів. Вони завжди призначені для кількох держав і розраховані на однозначне розуміння. Помітним є кількість

запозичень з латинської та грецької мов. Деякі терміни у мові дипломатії мають іншу семантику, ніж ті, з якими вони функціонують в літературній мові загалом (*to invite* – пропонувати), або ж використовується лише один із лексико-семантичних варіантів полісемічного слова (*instructing* – доручаючи; *whereas* – беручи до уваги; *credentials* – повноваження).

Існує чітко виражена тенденція зберігати незмінний набір лексичних певних ситуацій, у чому можна вбачати один із проявів консерватизму стилю. Будучи стержневими, вони несуть основне лексичне навантаження, складаючи змістовий каркас всієї фрази (ситуації). Той факт, що мові документів не притаманні синонімічність і різноманітність мовних засобів, призводить до високої частотності вживання одних і тих лексичних одиниць.

У лексиці міжнародних договорів існує значна кількість слів, які вживаються у значенні, властивому їм лише в цих текстах. Деякі з цих лексем набувають нового значення, незафіксованого лексикографічними джерелами. Інші слова, у перекладі українською мовою, перекладачі замінюють певними фіксованими відповідниками, закріпленими за конкретним англійським словом, що є свідченням ідіоматичної стандартизації.

До специфічних лексичних засобів даного стилю Калюжна та Зарума-Панських зараховують також так звані ділові стандарти, які надають документам певний стилістичний відтінок. Мається на увазі низка стійких, традиційно вживаних словосполучень – блоків, які багатократно повторюються в готовому вигляді в конкретних ситуаціях, закріплюються за ними і через це функціонують як готові словесні штампи.

Деякі латинські слова і вирази входять до складу англійських словосполучень. У таких випадках, в українських відповідниках може мати місце збереження латинського (рідше французького) слова або виразу: *de jure*; *de facto* (Алексеева, 2001; *Council of Europe Convention...*). Транслітерація чи переклад таких вкраплень також зустрічаються в перекладах таких документів, але саме в Стамбульській конвенції, перекладачами було прийняте рішення залишити ці словосполучення без змін.

Усі дослідники погоджуються з тим, що досить широко в міжнародній документації представлені скорочення складних лексичних одиниць. В Стамбульській конвенції Ради Європи можна виділити найчастотніші групи скорочень, типові для виду міжнародних документів як зразка ділового стилю:

1) графічні скорочення (*No. – number*) (Калюжна, 1982; *Council of Europe Convention...*);

2) ініціальні та змішані (*GREVIO – The Group of experts on action against violence against women and domestic violence*) (Карабан, 2002; *Council of Europe Convention...*);

CEDAW – the United Nations Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (Алексєєва, 2001; *Council of Europe Convention...*).

Мова конвенції вимагає конкретної та лаконічної подачі інформації. Не ставлячи за мету подати точне визначення офіційно-діловому стилю, окреслимо лише його наступні ознаки й особливості. По-перше, мова офіційного документа має бути чіткою, зрозумілою, змістовною та доцільною. По-друге, синтаксична структура документу потребує таких граматичних засобів мови, які за умови стислого викладу передають максимум інформації. Широко використовується прості речення, дієприкметникові та дієприслівникові звороти, що надають мові лаконічності, влучності та динамічності. Синтаксичні зв'язки в документі формулюються залежно від логічних зв'язків, тому у реченнях ділових документів основним є прямий порядок слів: здебільшого, підмет стоїть на початку речення перед присудком; означення стоять перед означуваними словами, додатки – після керованого ними слова, обставини – якомога ближче до слова, яке вони пояснюють, вставні слова та звороти функціонують на початку речення. По-третє, характерною стилістичною ознакою офіційно-ділових документів вважається нейтральне забарвлення мови, без образних засобів й емоційного шару мови. З лексичних синонімів

відбирається слово, яке є домінантою синонімічного ряду. Варто зазначити, що в офіційно-діловому мовленні, зазвичай, не вживаються метафори, гіперболи, елементи просторіччя, діалектизми тощо. Слід також уникати використання багатозначних для розуміння термінів. Офіційний стиль характеризується типовою стандартизацією й уніфікацією мови, використання сталих словосполучень, мовних кліше, застосуванням характерних структур.

Ознаками, що підтверджують приналежність Стамбульської конвенції до офіційно-ділового стилю, стає уніфікація традиційного використання стандартних мовних структур, неодноразово використаних раніше, що зумовлює складність структурно-семантичних формувань документу (Арнольд, 1973, с. 48).

Міжнародно-правову лексику конвенції можна поділити на два види: терміни загальноправового характеру та власне міжнародно-правові терміни (Бацевич, 2004, с. 284).

Аналіз мови тексту Стамбульської конвенції, зокрема спеціальної лексики, показав, що до її складу входить значна кількість слів, що сприяють реалізації теми домовленості. Виділення договірною шару спеціальної лексики є виправданим тим, що, по-перше, лексичні одиниці, які сприяють реалізації теми домовленості, зокрема із семою домовленості, – це частотні складові спеціальних ділових стандартів, які, своєю чергою, є стилетвірною базою текстів таких документів. По-друге, мета документу – досягнути порозуміння, підтверджує той факт, що дві чи більше сторони дійшли консенсусу щодо вирішення спірних питань, тобто їх метою є досягнення домовленості. Реалізація теми домовленості досягається безпосередньо завдяки вживанню лексичних одиниць із відповідною семою.

Тексти міжнародних документів мають специфічну ознаку, яка зумовлює їх структуру та відбір лексичних засобів вираження. Вони вводять факт імплікації угоди в дію. Для міжнародно-правових угод як для документів високого рівня стандартизації загалом та даної конвенції зокрема

є характерним використання мовних одиниць із конкретним відбором та взаємодією між собою (Гумовська, 2000, с. 19).

Мова, яку використовують під час укладання конвенцій є кількісно обмеженою. Існує чітка спрямованість до замкнутості лексичної бази, збереження незмінного набору фраз, структур, характерних для конкретних ситуацій, незалежно від характеру документу, що загалом є проявом консервативності офіційно-ділового стилю. Лексику цього типу міжнародно-правових договорів характеризує небагатозначність: можна відслідкувати тенденцію до вживання лексем в одному з прямих номінативних значень, що сприяє однозначному тлумаченню конкретних положень та явищ, а також зменшення можливостей сполучуваності слів.

Структури є типовими та продуктивними для Стамбульської конвенції. Вони позбавлені емоційного забарвлення, що сприяє утворенню базових дискурсних ознак угод: офіційності, лапідарності, а також однозначному трактуванню та розумінню конкретних ситуацій, домовленостей, явищ. Також, вони відіграють конструктивну, організуючу роль в межах угоди (зачин, логічний перехід, кінець), формують текстову архітектуру, сприяють реалізації жанрової специфіки тексту та оформленню однотипних мовних ситуацій. Відсоток частотності даних структурних схем і типовість їхніх функцій у текстах угод дає змогу розглядати їх як спеціальні ділові стандарти. Завдяки таким структурам, проявляється висока стандартизація конвенції, що проявляється у відборі композиційних мовних засобів, які використовують для уніфікованого оформлення однотипних ситуацій (Калюжна, 1982, с. 84).

Значна кількість спеціальних лексичних одиниць, тобто спеціальних та фразових стандартів, які є пов'язаними зі сторонами документу, укладанням та існуванням документу, тобто частотних лексичних одиниць, що сприяють реалізації теми домовленості, мають абсолютні еквіваленти в українській мові: *accept* – погоджуватися, приймати; *affirm* – схвалити, задтвердити; *certify* – засвідчити; *collaboration* – співпраця; *collective* – спільний; *concur* –

узгодити; *consensus* – однастайність; *cumulative* – спільний, сукупний; *endorse* – утвердити, засвідчити; *permission* – дозвіл, схвалення; *ratify* – схвалювати, підтверджувати.

Це пов'язано з тим, що мовні одиниці міжнародно-правових документів повинні мати чіткі відповідники у мові перекладу, що повністю виключить можливість неоднозначного тлумачення того чи іншого слова або словосполучення, адже це є неприйнятним.

Це також підтверджує і те, що в конвенції, лексичні одиниці даної групи перекладаються українською мовою і методом калькування: *come to an arrangement* – порозумітись, досягти згоди; *be subject to ratification* – підлягати ратифікації; *conditional ratification* – умовна ратифікація.

Отже, в результаті проведення дослідження було виявлено, що більшість спеціальних лексичних одиниць мають абсолютні еквіваленти в українській мові: *affirm* – ухвалити, підтвердити; *certify* – засвідчувати; *collaboration* – співпраця; *accept* – погоджуватися; *collective* – спільний; *concur* – узгоджувати; *consensus* – однастайність; *cumulative* – спільний, сукупний; *ratify* – схвалювати, підтверджувати; *endorse* – схвалити, підтримати; *permission* – дозвіл, ухвала.

Це пов'язано з тим, що мовні одиниці Стамбульської конвенції РЄ повинні мати чіткі відповідники у мові перекладу, що буде повністю виключати можливість двозначного трактування того чи іншого слова або словосполучення.

Той факт, що інші опрацьовані мовні одиниці даної групи були перекладені українською мовою методом калькування також підтверджує це: *negotiations* – переговори; *be subject to ratification* – підлягати ратифікації.

Найбільш поширеним способом перекладу спеціальної лексики, що сприяє реалізації теми домовленості у Стамбульській Конвенції, є використання абсолютного еквіваленту в українській мові (у 84% вивчених випадків перекладу), що підтверджує те, що і в англійській і українській

угоди міжнародно-правового формату ставлять за мету встановлення взаєморозуміння між ініціаторами договору. Менш поширеним способом перекладу спеціальної лексики є спосіб калькування, що налічує 15% мовних одиниць шару спеціальної лексики. Найменш поширеним, але найважчим з огляду на високий рівень професіоналізму, що вимагається для виконання такого способу перекладу, є модуляція, що складає лише 1% опрацьованих одиниць спеціальної лексики у міжнародно-правовому документі.

Стамбульська конвенція Ради Європи, містить значний шар політичної термінологічної лексики. Терміни спричиняють чималі труднощі в перекладі, але контекст міжнародно-правового документу завжди значно полегшує справу перекладача.

Оскільки мова конвенції відзначається значною стандартністю та консервативністю, ділові стандарти є її важливою частиною. Тобто, не зважаючи на те, що вони викликають чималі труднощі при перекладі, перекладач повинен відшукати такі способи передачі їх нашою мовою, які б найточніше та найповніше передали б їхню семантику і найважливіше – відтворили б їхню функцію у міжнародно-правовому документі.

Отже, у більшості випадків, а саме у 56% випадків перекладу ділових стандартів, було використано повний україномовний еквівалент, що підтверджує думку про повноцінну заміну англomовного усталеного виразу-кліше, що є характерною та важливою частиною мовного пласту міжнародно-правового документа. Також, у 43% випадках перекладу ділових стандартів було використано калькування. Варто зазначити, що найчастіше це свідчить про те, що певна частка виразів-кліше є інтернаціональними, тобто характерними не лише для англomовних, а й україномовних документів. Зовсім незначна частка, а саме 1% досліджених ділових стандартів, відповідає такому способу перекладу як модуляція.

Досліджуючи текст конвенції, було виявлено, що невід'ємною частиною тексту є загальноприйняті міжнародні вирази, що походять з латинської та французької мов. Однак, варто зазначити, що в україномовних

міжнародно-правових договорах такі вирази досить рідко залишаються не асимільованими і найчастіше все ж перекладаються українською мовою, проте не в даній конвенції. Отже, можемо визначити такі способи перекладу не асимільованих латинських і французьких виразів в Стамбульській конвенції:

1. Використання повного україномовного еквівалента, тобто повна асиміляція виразу, що є не асимільованим у англomовному міжнародному правовому документі: *clausula rebus sictantibus* – застереження незмінних обставин; *ex officio* – займаючий посаду; *ne varietur* – не змінюється; *laissez-faire* – невтручання.

2. Неперекладені вирази, залишені без змін: *ex parte, ex officio*.

Найбільш розповсюдженим способом перекладу не асимільованих латинських і французьких висловлювань в Стамбульській конвенції є вживання повного україномовного еквівалента, що складає 71% досліджених випадків перекладу таких висловлювань, і підтверджує те, що для україномовних документів, на відміну від англomовних, не є характерним вживання не асимільованих іншомовних вкраплень. Не асимільовані іншомовні вирази в даній конвенції складають 29% досліджуваних випадків перекладу відповідно.

Ми дослідили, що структурну та семантичну наближеність перекладу до оригіналу підвищує універсальність заміщення оригіналу перекладом. Вона також зменшує відсоток непередбачених оригінальним документом інтерпретацій повідомлення, або, навпаки, прибирає з тексту перекладу ті можливі інтерпретації, що несе в собі оригінал. Для адекватного відтворення вихідного терміну засобами української мови потрібно звертати увагу на його структурні та семантичні особливості при перекладі. За структурою, більшість юридичних термінів поділяють на похідні та складні, що, на нашу думку, підтверджує та допомагає в реалізації такої властивості лексичних одиниць міжнародної юридичної термінології, як «компактна інформативність». Багатокомпонентні складні терміни стають причиною

особливих труднощів при перекладі. Переклад складних термінів складається з двох основних компонентів – аналітичного та синтетичного. Велику роль при перекладі словосполучень відіграє саме аналітичний етап – переклад окремих його компонентів. Характер відносин між його компонентами визначає порядок та зміст перекладу складного терміну, а синтетичний етап перекладу має на меті побудову компонентів залежно від зазначених семантичних відносин і безпосереднє отримання кінцевого варіанту перекладу терміну.

Належність тексту оригіналу до особливого функціонального стилю може впливати на характер перекладацького процесу і вимагати від перекладача використання особливих способів та прийомів. Під час перекладу текстів міжнародних правових документів ми зіштовхуємось з багатьма лексичними та граматичними складнощами, причинами існування яких перш за все є розбіжності в картині світу англійської і української мов. Поділ складних випадків перекладу на граматичні та лексичні явища є досить умовним, адже в кожній мові, граматики тісно пов'язана з лексикою, і спосіб передачі в перекладі граматичних форм і конструкцій нерідко залежить від їх лексичного наповнення. Типовими причинами існування лексичних складнощів в текстах міжнародних правових документів є відсутність в мові перекладу відповідників новим термінам, особливості багатозначності англійських і українських слів, особливості словотвору і термінотворення тощо. Ясність і чіткість побудови речень допомагає легко розпізнати трансформації та конструкції, використані у текстах оригіналу і його відповіднику. Проте, у деяких випадках, зіштовхуючись з термінологією текстів такого стилю, необхідно вміти адекватно підібрати конкретний вид перекладу. Отже, досліджуючи переклад текстів міжнародних правових документів, слід визначити, які структури вживаються найчастіше і який спосіб передачі інформації варто застосовувати в конкретній ситуації.

Логічність виникає в результаті упорядкування мовних засобів, які

функціонують відповідно до завдань реалізації певної стильової риси. Мовні засоби, які забезпечують логічність як стильову рису міжнародних документів, є найбільш помітними. Офіційний міжнародний документ має ряд синтаксичних особливостей, які і створюють логічну послідовність висловлювання (мова йде про ускладнений синтаксис). Слід відзначити велику кількість складних речень у порівнянні з простими.

Таким чином, під час вивчення лексики міжнародно-правових документів загалом та Стамбульської конвенції Ради Європи зокрема, було виділено такі групи лексичних одиниць, використання яких є характерною ознакою таких текстів, а саме: спеціальна та термінологічна лексика, ділові стандарти та неасимільовані латинські і французькі вирази. Для кожної групи було віднайдено певні способи перекладу і проаналізовано частотність їх використання.

2.2. Термінологія Стамбульської конвенції та способи її передачі

Серед проблем, пов'язаних з перекладом документів міжнародного права, питання перекладу юридичної термінології є досить складним, адже аспект правової адекватності автентично-рівних текстів угод різними мовами тут є питанням еквівалентності правової термінології, що використовується при перекладі в тексті документа. В юридичних угодах важливо досягти достовірності повідомлення, чому сприяє точність використаних понять і термінів. Відомо, що існування в мові термінології викликано прагненням до якнайбільшої точності передачі інформації, тобто до такої, яка виключала б вірогідність довільного і не об'єктивного тлумачення.

Поняттю терміна присвячено чимало досліджень в сучасній лінгвістиці. Варто відзначити праці Б. М. Головіна, В. М. Лейчика, З. І. Комарової, Г. О. Сергєєвої, Д. В. Щерби, які наголошують на багатофункціональності поняття терміну. Так, Г. О. Сергєєва (2002) подає термін як «мовну одиницю (слово або словосполучення) спеціальної сфери вживання, яка є словесним позначенням наукового поняття, має закріплене дефініцією термінологічне значення, що є семантичною основою відповідного поняття і реалізується в межах певного термінологічного поля» (с. 4). Інші наголошують на тому, що термін – це мовний знак, який співвідноситься з поняттям і предметом характерної професійної сфери та на основі цього співвідношення функціонує в певній терміносистемі як її невід'ємний елемент (Сергєєва, 2002, с. 238). З. І. Комарова у своєму дослідженні зазначає, що хоча протиставлення «термін і слово» є найсталішим, проте простий термін не може протистояти слову, адже сам є словом. Протиставлення слова і терміна базується на тому, що термін знаходиться поза межами мовної системи і не підвладний жодним семантичним законам. Дослідниця вважає, що термін варто розглядати як частину спеціальної лексики на відміну від загальноновживаної лексики (адже остання відбиває реальні явища мови) (Комарова, 1979, с. 8). Таким чином, сутність визначення терміну більшості з

досліджень можна звести до того, що термін – це слово або словосполучення, прийняте для точного вираження спеціального поняття або означення спеціального предмета в тій чи іншій сфері знань (Комарова, 1979, с. 61). Терміни відрізняються від загальноповживаних слів якісною семантичною окресленістю і специфічністю понять, які визначають. Отже, термін не тільки закріплює поняття назвою, але й уточнює саме поняття. Тут перед терміном постають основні умови, а саме – однозначність і лаконічність.

Термінологічна лексика різних підмов, зокрема наукова, у текстах договорів функціонує не для розкриття чи тлумачення певного наукового явища, а для номінації чи конкретизації поняття або проблеми, яка є підґрунтям для розв'язання політичних питань.

В міжнародно-правових документах терміни, зазвичай, вживаються тільки в одному, характерному для певної інформаційної сфери значенні, і саме в тому, яке не викликає неоднозначного тлумачення. Можливість неправильного використання терміну виключається його семантичною чіткістю і лаконічністю, які зумовлені вимогою до стислового вираження думки.

Юридична термінологія міжнародно-правових документів має свої особливості й функції, які часто відрізняються від схожих в науково-технічній та юридичній літературі. Терміни в міжнародно-правових документах представлені в окремих випадках лише частиною тієї чи іншої термінологічної системи. Слід зазначити, що, по-перше, термін як елемент стилю в мові міжнародних угод присутній досить постійно а, по-друге, система стилістичних засобів міжнародно-правових угод є відкритою, тобто в залежності від функції документа додаються нові й нові групи однієї термінологічної системи або одиниці абсолютно нових для такого стилю термінологічних систем. Наприклад, юридична термінологія представлена як за ситуаціями, так і в усьому тексті. При чому характерними є ситуації, в яких юридична термінологія переважає. Наприклад, *International Court of Justice* – Міжнародний суд, *defaulting government* – держава, що порушує

зобов'язання, *legal proceedings* – юридичні процедури. Залежно від жанру документу, терміни набувають різних особливостей функціонування. Наприклад, огляд та доповідь за функціональним вживанням терміна є ближчими до наукової літератури. Термін, як правило, тут виконує функції притаманні йому в науковому викладенні, тобто стає засобом для переосмислення характеристик даного поняття, встановлення зв'язків, передачі інформації, зосередженої у взаємопов'язаних термінах.

Стамбульська конвенція Ради Європи не має перед собою на меті досягти наукового, технічного, змісту. Наукова, технічна проблема стає в основному фоном для вирішення конкретних політичних та соціальних питань. Що стосується документів регламентуючого характеру, то тут термінологічний пласт лексики, його функціонування й специфіка пов'язані в першу чергу з жанровими ознаками, а не з тематикою документа. Не зважаючи на тематичну спрямованість організації, не зважаючи на тематику документа, науково-технічна термінологія в кількісному відношенні посідає останнє місце, в порівнянні зі спеціальною лексикою.

Термін в регламентуючому жанрі виконує інші функції. Він не розкриває особливостей поняття та не встановлює його зв'язків з іншими. Основною та єдиною його функцією в цьому жанрі є номінативна, причому не заради наукових, а скоріш заради інформативних цілей. Проте виконуючи лише одну функцію в даному жанрі, він сприймається як необхідна інформативно-комунікативна одиниця (Калюжна, 1982, с. 94).

Значну частку мови, характерної для конвенцій складає термінологічна лексика. Терміни становлять неабияку проблему в перекладі, але офіційний і вузькоспеціальний контекст міжнародного документу значно полегшує роботу перекладача.

За О. Зарума-Панських (2001), найпоширенішими способами перекладу в опрацюванні термінологічного шару лексики міжнародно-правових документів є такі способи перекладу (с. 10):

1. Використання абсолютного україномовного еквіваленту, тобто повну передачу значення термінологічної одиниці англійської мови;
2. Калькування, тобто послівний переклад термінологічної одиниці англійської мови;
3. Транскрибування та транслітерація, тобто фактичне запозичення англійської термінологічної одиниці, а саме її звукової форми чи буквеної структури;
4. Описовий переклад, який використовують, коли термінологічна одиниця не має еквіваленту в нашій мові і навіть не є запозиченою через транскрибування або калькування. Зрозуміло що, у такому випадку лаконічність і чіткість викладу, характерні для міжнародно-правових договорів та конвенцій, втрачає свої ознаки.

Отже, значна частка термінологічних одиниць англійської мови, що вживаються у міжнародно-правових документах та конвенціях зокрема, мають відповідники в пласті термінів української мови, або ж були запозичені шляхом буквалістичного перекладу, тобто калькування. Так як мова міжнародно-правових угод характеризується значною стандартністю та стереотипністю, ділові стандарти (вирази-кліше, типові для таких договорів, блоки, які неодноразово повторюються в закріпленій формі в конкретних ситуаціях, закріплюються за ними і починають функціонувати як словесні штампи) є її важливою частиною. Таким чином, не зважаючи на те, що вони створюють неабиякі труднощі при перекладі, перекладач повинен відшукати такі способи передачі їх українською мовою, які б найточніше передавали їхнє значення, і що є найважливішим – точно відтворювали б їхню фундаментальну функцію у тексті перекладу конвенції.

Найбільш частотними способами перекладу термінологічного пласту лексики в Стамбульській конвенції є використання повного україномовного еквівалента та калькування, що налічують по 56% та 44% опрацьованих випадків перекладу термінологічних одиниць відповідно. Менш уживаними

виявились такі способи перекладу як транскрибування й транслітерація що складають 10% опрацьованих термінологічних одиниць.

Можемо зробити висновок, що значна частка термінологічних одиниць англійської мови, яка використовується у Стамбульській конвенції, мають відповідники в україномовному шарі термінів, або ж були запозичені в українську мову шляхом послівного перекладу, тобто калькування.

Терміни відносять до мовних одиниць, що мають абсолютне мовне покриття в мові перекладу, тобто до одиниць, що мають еквіваленти. Проте термін, який використовується в різних ситуаціях, нерідко набуває нового значення, що потребує від перекладача пошуку нових еквівалентів в мові перекладу. Залежно від тематики договору та її спрямованості, іноді в самому документі сторони вдаються до тлумачення значення термінів, якого вони набуватимуть в даному контексті.

При перекладі тих чи інших термінів та підборі їх еквівалентів необхідно пам'ятати по-перше про контекст, в якому вживається термін, і, по-друге, яким чином відповідний йому термін в мові перекладу допомагає реалізувати його основне значення. Наприклад, конкретно в залежності від контексту, термін *instrument* – не інструментом, а документом або актом; *nation* – країною, державою, а не тільки нацією або народом. В контексті реалізується значення терміну, він дає можливість виявити основні риси поняття за допомогою логічно-правових та граматичних зв'язків (Чижмарь, 2015, с. 37).

Відповідно до зазначеного в попередньому підпункті, головним прийомом перекладу юридичних термінів у англо-українських текстах договорів є еквівалентний переклад. Юридичні терміни, які мають еквіваленти в рідній мові, слугують опорними пунктами у тексті документу, від них залежить розкриття значень інших слів. Як вихідний пункт аналізу використовуються одиниці вихідної мови, для яких відшукуються відповідники у мові перекладу. Ще одним способом перекладу юридичної термінології у контрактах є транскодування, при якому звукова та/або

графічна форма слова вихідної мови повністю або частково передається засобами абетки мови перекладу (Бацевич, 2004, с. 232): *jurisdiction* – юрисдикція, *subrogation* – суброгація.

Питання перекладу юридичних термінологічних одиниць викликає численні труднощі, адже сам процес передбачає розуміння аспектів міжнародно-правової сфери, які часто вимагають тлумачень контексту висловлювань та навіть окремих термінів, використаних у документах.

Правильний переклад юридичних термінів – складний процес, незважаючи на те, що їм притаманні семантична ясність та незалежність у використанні. Під труднощами перекладу ми розуміємо наявність юридичних термінологічних одиниць, які ще не мають аналогів у цільовій мові, або ж налічують кілька подібних значень чи принаймні один еквівалент, але сумнівної адекватності, число яких постійно зростає із розвитком міжнародних контактів та процесом глобалізації. Основною проблемою при перекладі юридичних термінів і термінологічних словосполучень є їхня багатозначність у межах не тільки різних галузей права, але й всередині тексту одного договору.

Терміни є одиницями мовного і професійного знання, що забезпечують ефективність міжкультурної комунікації, тому найбільшу практичну значущість при перекладі контрактів має еквівалентне переведення юридичної термінології. Іноземні елементи треба переносити лише тоді, коли у мові-реципієнті неможливо передати коротко та чітко відповідний термін засобами рідної мови.

Адекватність терміну в конкретній мовній ситуації залишається основною вимогою правничої термінології.

2.3. Лексичні трансформації при перекладі Стамбульської конвенції

Для дослідження питання засобів перекладу Стамбульської конвенції було застосовано трансформаційний підхід, оскільки він дозволяє проводити статистичні підрахунки та узагальнювати інформацію задля ширшого вивчення предмета дослідження.

У процесі перекладу часто стає неможливим використати буквальный сновниковий відповідник, тому перекладач вдається до перетворення внутрішньої форми слова чи словосполучення або ж його повної заміни, тобто до перекладацької трансформації. У сучасному перекладознавстві існує безліч класифікацій перекладацьких трансформацій запропонованих різними науковцями, серед яких варто згадати Л. С. Бархударова, Я. Й. Рецкера, В. Н. Комісарова, Л. К. Латишева, та ін.

У нашій роботі ми спирались на класифікацію Я. Й. Рецкера (1974), який чітко розділяє перекладацькі трансформації на лексичні та граматичні (с. 57).

Під час проведеного дослідження було виділено такі лексичні трансформації, що застосовуються для перекладу Стамбульської конвенції: транскрипція, транслітерація, генералізація значення слова, конкретизація значення слова, додавання слова, вилучення слова, заміна однієї частини мови на іншу частину мови, калькування.

Практичне дослідження, проведене в даній роботі, показало, що в міжнародно-правовій документації загалом та конвенції зокрема транскрипції підлягають, як правило, не асимільовані французькі й латинські вирази, а їх кількість є досить значною:

attaché – аташе;

allonge – алонж.

У міжнародно-правових угодах наявною є тенденція, згідно з якою аббревіатури міжнародних організацій не перекладаються, а транслітеруються. Наведемо приклад зі Стамбульської конвенції: *GREVIO*

(The Group of experts on action against violence against women and domestic violence) – *ГРЕВІО* (Група експертів з дій проти насильства стосовно жінок і домашнього насильства).

Використання конкретизації значення слова можна навести на прикладі таких одиниць:

body – установа;

consignatory power – держави, що підписали.

Ця трансформація зумовлена розбіжностями у функціональних ознаках словникових відповідників мовних елементів оригіналу та найчастіше використовується тоді, коли перекладаються слова із широким, навіть розмитим значенням.

Результати дослідження виявили, що для точнішої передачі семантики вихідної назви, в перекладі часто вживаються додаткові слова, яких немає в англійській мові:

bilateral treaty – двостороння міжнародна угода;

bilateral agreements – двосторонні міжнародні договори.

Вилучення слова є виправданим з точки зору адекватності перекладу, насамперед мовної норми перекладу, виключення з тексту перекладу тих тавтологічних мовних елементів, які за мовними нормами перекладу є частинами імпліцитного смислу тексту (Звягінцев, 1979, с. 50).

Така лексична трансформація не є численною в порівнянні з іншими трансформаціями, але все ж вона наявна в перекладі Стамбульської конвенції: *the earliest possible way* – найшвидший шлях; *Council of the European Union* – Рада Європи.

Вилучення – є лексичною трансформацією протилежною додаванню, яка полягає у вилученні слів, які створюють в тексті перекладу значеннєву надлишковість, тобто передають семантику, яка може бути випущеною з тексту і без їх участі. Вилучати можна лише ті елементи змісту, які певним чином дублюються в оригіналі за мовними нормами оригіналу, або передача яких мовою перекладу може порушити норми останньої. Наприклад:

The existence of a consistent pattern of gross, flagrant or mass violations (Council of Europe Convention..., p. 36). – Існування постійної практики брутальних і масових порушень (Конвенція Ради Європи ..., с. 39).

У цьому реченні слово *flagrant*, словниковий варіант якого «страшний, великий» було вилученим, адже у реченні використані такі слова, як *gross*, *mass*, які за своїм значенням подібні до слова *flagrant*. Щоб не обтяжувати зміст перекладеного речення, було вирішено застосувати трансформацію вилучення.

Через різного роду лексичні особливості мов оригіналу і перекладу та відмінності у мовних нормах перекладу доводиться використовувати таку трансформацію як заміни частини мови. Трансформація заміни слова однієї частини мови на слово іншої частини мови використовується в тих випадках, коли збереження частини мовної характеристики перекладного слова, призводить до порушення граматичних мовних норм перекладу та слововжитку:

*In order to prevent or resolve disputes or to avoid proceedings before a judicial authority affecting victims, Parties shall encourage the provision of mediation or other processes to resolve disputes and the use of such processes to reach agreement in appropriate cases to be determined by Parties (Council of Europe Convention ..., p. 18). – З метою попередження чи розв'язання спорів або запобігання розгляду судовим органом справ, які стосуються жертв, Сторони заохочують посередництво чи інші способи вирішення спорів, а також використання таких способів для досягнення згоди у таких випадках, які підлягають визначенню Сторонами (Конвенція Ради Європи ..., с. 22); *ambassadorial level* – рівень посла.*

Генералізація слова – це лексична трансформація, що є протилежною конкретизації, внаслідок якої слово із вузьким значенням замінюється у перекладі на слово із ширшим значенням. Оскільки використання такої трансформації може призвести до певної втрати точності інформації, застосовувати її слід тільки у тих випадках, коли використання словникового відповідника слова, що перекладається, може спричинити порушення граматичних або стилістичних мовних норм перекладу.

Recognising that women and girls are exposed to a higher risk of gender-based violence than men (Council of Europe Convention ..., p. 3). – Визнаючи те, що жінки й дівчата піддаються більшому ризику насильства, ніж чоловіки (Конвенція Ради Європи ..., с. 4).

Трансформація додавання полягає у введенні в текст перекладу мовних елементів, відсутніх в мові оригіналі, з метою точної передачі змісту речення (оригіналу), що перекладаються, та дотримання мовленнєвих і мовних норм, що існують в культурі мови перекладу. Наприклад:

Inhuman or degrading treatment (Council of Europe Convention ..., p. 19). – Нелюдському або принижуючому (Конвенція Ради Європи ..., с. 22).

Словникове значення слова *degrading* – «принижуючий, деградуючий». У цьому реченні відбулося розширення перекладацького варіанту речення уточненням, а саме, що об'єктом приниження є саме людська гідність.

Прийом смислового розвитку є трансформацією контекстуальної заміни, тобто коли в перекладі використано слово, значення якого є логічним розвитком значення слова, що перекладається. Іноді відхилення в перекладі від оригінального варіанту є необхідним для досягнення адекватності перекладу, адже в мові оригіналу та перекладу можуть діяти різні мовні норми та існувати різні традиції мовлення. Наприклад:

It is understood that... (Council of Europe Convention ..., p. 12) – Слід мати на увазі, що... (Конвенція Ради Європи ..., с. 16)

Nothing in this agreement shall authorize any State Party... (Council of Europe Convention ..., p. 19) – Ніщо в цій угоді не дає державам-учасницям права... (Конвенція Ради Європи ..., с. 23).

Таким чином використання вищезазначених лексичних перекладацьких трансформацій в процесі передачі тексту Стамбульської конвенції англійською мовою засобами української мови зумовлене диференційною лінгвістичною природою англійської та української мов, а також є необхідною умовою у розв'язанні проблеми адекватності перекладу.

Висновки до розділу 2

Нами було встановлено, що метою всіх міжнародних правових документів є досягнення порозуміння, підтвердження факту того, що дві чи більше сторони дійшли згоди щодо врегулювання спірних питань, тобто їх ціль – досягнення компромісу. Реалізація теми домовленості у таких документах відбувається передусім завдяки використанню лексичних одиниць із відповідною семою.

Усі тексти міжнародних угод мають специфічну рису, яка зумовлює їх композицію та вибір лексичних засобів вираження. Вони імплікують факт введення договору в дію. Міжнародним договорам як документам високого рівня стандартизації властиве використання мовних одиниць із характерним добром та сполучуваністю.

Лексика, якою користуються під час укладання міжнародно-правових договорів, кількісно обмежена. Існує яскраво виражена тенденція до замкнутості лексичної бази, збереження незмінного набору фраз, структур, типових для певних ситуацій, незалежно від характеру документа, що загалом є виявом консервативності офіційно-ділового стилю. Мову міжнародних договорів відзначає небагатозначність: простежується тенденція до вживання лексем в одному з прямих номінативних значень, що сприяє однозначному тлумаченню певних положень та явищ, а також обмеження можливостей сполучуваності слів.

У ході даної роботи було проаналізовано Стамбульську конвенцію Ради Європи, яка встановлює конкретні кроки та шляхи протидії насильству у світі.

Велика частка англійських термінологічних одиниць, що використовуються у міжнародних правових документах загалом та Стамбульській конвенції зокрема, мають відповідники в україномовному пласті термінів, або ж були запозичені в українську мову шляхом послівного перекладу, тобто калькування.

Оскільки лексика міжнародно-правових документів відрізняється значною точністю та стереотипністю, ділові стандарти є невід'ємною її частиною. Отже, не зважаючи на те, що вони становлять неабияку складність при перекладі, перекладач має віднайти такі способи передачі їх українською мовою, які б якнайповніше передавали б їхнє значення, і найважливіше – відтворювали б їхню функцію у міжнародному документі.

Питання перекладу юридичних термінологічних одиниць викликає численні труднощі, адже сам процес передбачає розуміння аспектів міжнародно-правової сфери, які часто вимагають тлумачень контексту висловлювань та навіть окремих термінів, використаних у документах.

Найбільш частотними способами перекладу термінологічного пласту лексики в Стамбульській конвенції є використання повного україномовного еквівалента та калькування. Менш уживаними виявились такі способи перекладу як транскрибування й транслітерація.

Для дослідження питання засобів перекладу Стамбульської конвенції було застосовано трансформаційний підхід, оскільки він дозволяє проводити статистичні підрахунки та узагальнювати інформацію задля ширшого вивчення предмета дослідження.

Під час проведеного дослідження нами були виділені такі лексичні трансформації, що застосовуються під час перекладу Стамбульській конвенції: транскрипція, транслітерація, генералізація значення слова, конкретизація значення слова, додавання слова, вилучення слова, заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови, калькування та модуляція.

РОЗДІЛ 3. ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ РАДИ ЄВРОПИ ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

3.1. Специфіка граматичної будови тексту Стамбульської конвенції

У процесі опису граматичних труднощів перекладу англомовних текстів міжнародних угод першочерговим завданням постає виокремлення ключових чинників, які їх зумовлюють. Перш за все, належність тексту оригіналу до особливого функціонального стилю впливає на характер перекладацького процесу; міжнародно-правовим документам властивий високий ступінь стандартизації та регламентації, що може вимагати від перекладача застосування особливих методів і прийомів. Загально відомо, що кожне слово, кожна граматична форма, кожна синтаксична конструкція тут несе своє власне смислове навантаження. І якщо перекладачу не вдасться передати його, то буде порушена адекватність і точність перекладу, що у свою чергу призведе до порушення норм офіційності та стереотипності такої документації, і зрештою – такий документ не буде мати жодної юридично-правової сили, адже разом із неправильним перекладом порушуються й норми міжнародного права.

По-друге, лексичні граматичні, стилістично-синтаксичні труднощі перекладу міжнародних документів створюються розбіжностями в картинах світу англомовних і україномовної лінгвокультур. Насамперед, фрагменти міжнародного права, у мовних картинах світу вербалізуються спеціальними одиницями – термінами, які виявляють національно-культурну специфіку, що також ускладнює адекватний вибір еквівалентних терміноодиниць при перекладі. Крім цього, кожній лінгвокультурі властивий національний комунікативний стиль, і перекладач повинен враховувати національно-культурну специфіку побудови дискурсу і спілкування.

Насамкінець, специфіка будова мови-оригіналу та мови-перекладу, норми їхнього вживання також є джерелом ускладнень у віднаходженні еквівалентних форм передачі змісту міжнародно-правового договору. Що стосується граматичного рівня, то в англійській і українській мовах існують свої морфологічні та синтаксичні норми, дійсні тільки для цих мов. У процесі передачі думки іншою мовою необхідно знайти такі засоби і, у першу чергу, такі граматичні форми, які б так само відповідали змісту, так само зливалися б з ним, як зливається зі своїм змістом форма оригіналу, особливо коли мова йде про документацію міжнародних відносин. Так, при виборі граматичних варіантів у процесі перекладу важливо враховувати основні лінії розбіжності граматичної будови англійської та української мов. Адже важливою особливістю англійської граматичної будови є існування різноманітних морфологічних форм та синтаксичних конструкцій, адекватний переклад яких зазвичай спричинює труднощі.

Отже, завданням перекладача офіційних документів є знаходження в мові перекладу еквівалентних текстових структур і використання їх як стандартних замінників, заповнення ланок у відповідності до змісту документа. З одного боку, переклад синтаксичних одиниць та комплексів у документах міжнародної дипломатії загалом не повинен викликати особливих труднощів, оскільки потребує лише чіткого та точного дотримання вихідних структур з мінімальною кількістю трансформацій при цьому. Наведемо приклад зі Стамбульської конвенції РЄ: *Without prejudice to the general rules of international law, this Convention does not exclude any criminal jurisdiction exercised by a Party in accordance with its internal law* (Council of Europe Convention ..., p. 12). – *Без шкоди загальним нормам міжнародного права, ця Конвенція не виключає будь-якої кримінальної юрисдикції, що здійснює Сторона відповідно до свого національного законодавства* (Конвенція Ради Європи ..., с. 24).

Однак для досягнення найвищого ступеня адекватності такі трансформації вкрай необхідні, адже, як було зазначено вище, граматично-

синтаксична будова англійської та української мови має низку розбіжностей, викликаних деякими причинами, зокрема тим фактором, що англійська мова належить до аналітичної групи мов, а українська – до синтетичної. У зв'язку з цим на допомогу перекладачу приходять різноманітні перекладацькі прийоми та перетворення.

Структури є типовими та продуктивними у текстах міжнародно-правових документів. Вони позбавлені емоційного забарвлення, що сприяє утворенню базових дискурсних ознак угод: офіційності, лапідарності, а також однозначному трактуванню та розумінню конкретних ситуацій, домовленостей, явищ. Також, вони формують текстову архітектуру, сприяють реалізації жанрової специфіки тексту та оформленню однотипних мовних ситуацій. Завдяки таким структурам проявляється висока стандартизація міжнародно-правових документів регламентаційного характеру, що проявляється у відборі композиційних мовних засобів, які використовують для уніфікованого оформлення однотипних ситуацій (Калюжна, 1982, с. 84).

Отже, у нашому дослідженні ми встановили низку чинників, які зумовлюють перекладацькі труднощі, зокрема в граматичному аспекті, а саме: високий ступінь стандартизації офіційно-ділового стилю та дипломатичного підстилю, розбіжності в галузевих картинах світу та національно-культурна специфіка термінологічних засобів їхньої вербалізації, особливості національного комунікативного стилю та типологічні відмінності в граматичних засобах мов оригіналу та перекладу, нормах їхнього вживання.

3.2. Відтворення модальних та інфінітивних конструкцій у тексті перекладу Стамбульської конвенції

Синтаксична й семантична структура речень міжнародних правових документів є дуже складною, тут домінують складні синтаксичні єдності й дієслівні форми. Усе це змушує перекладача шукати таку трансформацію, яка б правильно передавала не тільки граматичний зміст документа, а і його прагматичне навантаження.

Значні труднощі при перекладі англомовних текстів міжнародних правових документів українською мовою викликає інфінітив. Систематизуємо шляхи еквівалентної передачі цієї частини мови, описані в спеціальній літературі: інфінітив перетворюється на обставину мети, наприклад: після прикметників *the last, the only* та порядкових числівників інфінітив перетворюється на присудок підрядного означального речення; конструкція «*if+noun+be+infinitive*» перекладається зворотом «для того щоб»; складний додаток з інфінітивом перетворюється на підрядне додаткове речення; складний підмет з пасивним інфінітивом перекладається як складне речення з підрядним додатковим (Борисова, 1983, с. 95, 185). Наведемо приклад зі Стамбульської конвенції: *the only way for us to reach...* – *єдиний спосіб, в якій ми досягнемо...*

Слід зазначити, що в нашому матеріалі спостереження, в українському перекладі Стамбульської конвенції поширеними є випадки, коли інфінітив при перекладі зберігається, наприклад: *The State Parties to the present Convention undertake to guarantee...* (*Council of Europe Convention ...*, p. 14) – *Держави, які беруть участь у підписанні цієї Конвенції зобов'язуються гарантувати...* (*Конвенція Ради Європи ...*, с. 19).

Значна частина від загального числа інфінітивів у корпусі відібраних нами прикладів номіналізується при перекладі відповідно до норм української мови, наприклад: *... will take appropriate steps to safeguard this right* (*Council of Europe Convention ...*, p. 6) – *... зроблять належні кроки до*

забезпечення цього права (Конвенція Ради Європи ..., с. 10); ... *to ensure this right* (Council of Europe Convention ..., р. 11) – для забезпечення здійснення цього права (Конвенція Ради Європи ..., с. 14). Номіналізується не лише активний, а й пасивний інфінітив: ... *equal opportunity for everyone to be heard* (Council of Europe Convention ..., р. 15). – ... *однакову для всіх можливість висловлювання* (Конвенція Ради Європи ..., с. 18).

Однією з граматичних особливостей побудови речень в англійському тексті міжнародного договору є модальне дієслово *shall*, яке перекладають українською мовою теперішнім часом смислового дієслова. В даному випадку *shall* виконує функцію модального дієслова, а також має функцію допоміжного дієслова. Оскільки в цьому прикладі воно поєднує в собі властивості модального, так і допоміжного дієслова, його можна було б назвати модально-допоміжним дієсловом, що вказує на обов'язковість виконання положень договору, наприклад: *Political dialogue in all areas of mutual interest shall be further developed and strengthened between the Parties* (Council of Europe Convention ..., р. 7). – *В усіх сферах, що становлять взаємний інтерес, між Сторонами повинен розвиватися та зміцнюватися політичний діалог* (Конвенція Ради Європи ..., с. 11).

The aims of political dialogue shall be... (Council of Europe Convention ..., р. 7) – *Цілями політичного діалогу є...* (Конвенція Ради Європи ..., с. 11)

Іноді переклад залежить від традиційних засобів вираження, які притаманні для мови перекладу на противагу вихідній мові. Елементами, що можуть піддаватися перестановці, є зазвичай слова, словосполучення, частини складного речення (клаузи) і самостійні речення в тексті.

При створенні граматичного шаблону міжнародного документа важливу роль відіграють такі граматичні конструкції, як обов'язкова інверсія підмета й присудка, дієприслівниковий зворот, пасивна форма, а також відповідні часові форми й модальні дієслова.

При перекладі міжнародної нормативно-правової документації зберігається не тільки змістовий бік, але й відбираються структури,

найближчі або такі, які збігаються зі структурами в тексті оригіналу як з точки зору великого синтаксису, так із точки зору граматичних конструкцій.

Розглянемо детальніше типові міжмовні розбіжності для мовної пари «англійська-українська» на синтаксичному та морфологічному рівнях в перекладі Стамбульської конвенції. Однією з визначальних граматичних особливостей конкретно цього юридичного документа є вживання складних модальних присудків *shall+Infinitive*:

This Convention shall apply to all forms of violence against women, including domestic violence, which affects women disproportionately (Council of Europe Convention ..., р. 2). – Ця Конвенція застосовується до всіх форм насильства стосовно жінок, у тому числі домашнього насильства, яке зачіпає жінок непропорційно (Конвенція Ради Європи ..., с. 4).

This Convention shall apply in times of peace and in situations of armed conflict (Council of Europe Convention ..., р. 3). – Ця Конвенція застосовується в мирний час і в ситуаціях збройного конфлікту (Конвенція Ради Європи ..., с. 4).

Із зазначених вище прикладів текстового жанру «міжнародний документ» можемо зробити висновок, що такий складний присудок *shall+Infinitive* перекладається українською мовою українським дієсловом дійсного способу у формі теперішнього часу. Однак, якщо до зазначеного складного модального присудка додається заперечна частка *not*, то буде використано інший варіант перекладу з українським складним модальним присудком у значенні заборони:

Special measures that are necessary to prevent and protect women from gender-based violence shall not be considered discrimination under the terms of this Convention (Council of Europe Convention ..., р. 4). – Спеціальні заходи, які є необхідними для запобігання насильству за гендерною ознакою та захисту жінок від насильства за гендерною ознакою, не розглядаються як дискримінація згідно з положеннями цієї Конвенції (Конвенція Ради Європи ..., с. 6).

The provision of services shall not depend on the victim's willingness to press charges or testify against any perpetrator (Council of Europe Convention ..., p. 7). – Надання послуг не повинно залежати від готовності жертви висунути обвинувачення або свідчити проти будь-якого правопорушника (Конвенція Ради Європи ..., с. 14).

До типових складних модальних присудків наявних в тексті Стамбульської конвенції можна віднести також *may/may not+Infinitive*, які позначають дозвіл чи заборону певних дій сторін, наприклад: *No two members of GREVIO may be nationals of the same State (Council of Europe Convention ..., p. 19). – Два члени ГРЕВІО не можуть бути громадянами однієї держави (Конвенція Ради Європи ..., с. 37).*

A Party may, within the limits of its internal law, without prior request, forward to another Party information obtained within the framework of its own investigations when it considers that the disclosure of such information might assist the receiving Party in preventing criminal offences established in accordance with this Convention or in initiating or carrying out investigations or proceedings concerning such criminal offences or that it might lead to a request for cooperation by that Party under this chapter (Council of Europe Convention ..., p. 18). – Сторона може, у межах свого національного законодавства, без попереднього запиту надіслати іншій Стороні інформацію, отриману в рамках її розслідувань, коли вона вважає, що розкриття такої інформації могло б допомогти отримуючій Стороні в недопущенні кримінальних правопорушень, установлених відповідно до цієї Конвенції, або в порушенні чи проведенні розслідувань або проваджень стосовно таких кримінальних правопорушень, або що це могло б призвести до надіслання такою Стороною запиту про співробітництво за цією главою (Конвенція Ради Європи ..., с. 36).

Отже, при перекладі міжнародної нормативно-правової документації зберігається не тільки зміст, але й відбираються структури, найближчі або такі, які збігаються зі структурами в тексті оригіналу як з точки зору синтаксису, так із точки зору граматичних конструкцій.

3.3. Граматичні трансформації при перекладі Стамбульської конвенції

Під час проведеного дослідження були виявлені такі граматичні трансформації, що застосовуються при перекладі Стамбульської конвенції як функціональна заміна, поширення, стягнення й перестановка компонентів.

Для міжнародної документації, найхарактернішим є використання функціональної заміни при перекладі присудка: *A person empowered to act as temporary head of the group...* (Council of Europe Convention ..., p. 14). – *Особа, уповноважена для тимчасового керівництва групою...* (Конвенція Ради Європи ..., с. 20).

Випущення присудка в українському перекладі спрощує речення, але адекватно передає зміст повідомлення:

Contracting Parties to the Treaty on Council of Europe and the Treaty on the Functioning of the Council of Europe, hereinafter referred to as the “Member States”... (Council of Europe Convention ..., p. 4) – *Договірні Сторони Договору про Раду Європи і Договору про функціонування Ради Європи (далі – держави - члени)* (Конвенція Ради Європи ..., с. 9).

Поширення застосовується тоді, коли рівень складності речення у вихідній мові нижче, ніж вимагається для даного контексту в мові перекладу. *A party may claim relief...* (Council of Europe Convention ..., p. 17) – *Будь-яка зі сторін має право на звільнення від відповідальності...* (Конвенція Ради Європи ..., с. 20).

Стягнення застосовується в тому випадку, коли рівень складності вихідного речення є вищим, ніж дозволяють можливості мови перекладу для даного контексту. *Parties arrived at an amicable settlement* (Council of Europe Convention ..., p. 10). – *Сторони домовилися* (Конвенція Ради Європи ..., с. 12).

Перестановка компонентів використовується у випадках не збігання традицій актуального членування речення у вихідній мові та мові перекладу.

Цей вид трансформації є одним із провідних при перекладі міжнародної документації. Проілюструємо її застосування на такому прикладі зі Стамбульської конвенції Ради Європи:

This Convention shall remain open for signature in the Archives (Council of Europe Convention ..., p. 20). – Ця Конвенція здається на зберігання до архіву, де залишається відкритою для підписання (Конвенція Ради Європи ..., с. 26).

Під час нашого дослідження, нами було виявлено, що паралельні граматичні конструкції, виражені дієприслівники у преамбулах міжнародних документів, завжди перекладаються паралельними дієприслівниковими зворотами. Наведемо приклади зі Стамбульської конвенції: *considering, recognizing, calling, taking due account, being of the opinion* – *вважаючи, визнаючи, нагадуючи, враховуючи, вважаючи*. До того ж, у перекладі відбувається членування висловлення після дієприслівника.

Особливості перекладу дієприкметників, як зазначає дослідник Г. Е. Мірам, полягають у тому, що вони, як правило, перекладаються обставинними реченнями, наприклад: *If adopted, it will help...* (Council of Europe Convention ..., p. 14) – *Якщо документ буде прийнято, це допоможе...* (Конвенція Ради Європи ..., с. 17). Якщо ж у тексті оригіналу має місце інверсія, то майже в усіх випадках, вона залишається і в тексті перекладу. Так, наприклад: *For the purpose of the results achieved by State Parties, there should be adopted a special document* (Council of Europe Convention ..., p. 20). – *Для розгляду результатів, досягнутих державами-учасницями приймається, спеціальний документ...* (Конвенція Ради Європи ..., с. 24).

Складний іменний присудок належить до поширених явищ в англомовних текстах міжнародних договорів. Наші спостереження підтверджують висновок Н. П. Федорової про те, що цей тип присудка в тексті оригіналу часто перетворюється на дієслівний присудок в тексті перекладу. При перекладі однорідних членів речення можуть виникнути певні труднощі пов'язані з відсутністю диференціальних підметів та додатків

при однорідних підметах (Бацевич, 2004, с. 91). Але тут на допомогу приходять використання основних перекладацьких прийомів, які й забезпечують необхідний рівень адекватності перекладу. Так, наприклад в текстах оригіналу та перекладу Стамбульської конвенції знаходимо: *State Parties shall ensure that the institutions, services and facilities responsible for the care or protection of women shall conform with the standards established by competent authorities, particularly in the areas of safety, health, in the number and suitability of their staff, as well as competent supervision (Council of Europe Convention ..., р. 21).* – *Держави учасниці забезпечують те, щоб установи, служби і органи, відповідальні за піклування про жінок або їх захист, відповідали нормам, встановленим компетентними органами, зокрема, в галузі безпеки й охорони здоров'я та з точки зору чисельності і придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду (Конвенція Ради Європи ..., с. 25).*

Отже, у результаті зіставного дослідження граматичних елементів і структур в оригіналах англомовних текстів міжнародних документів та їхніх українських перекладах загалом і Стамбульській конвенції зокрема, нами були виявлені явища, які становлять труднощі під час перекладу, а саме: складні іменні присудки, дієприкметники і дієприслівники, атрибутивні конструкції, однорідні члени речення. Було визначено типові перекладацькі трансформації, застосування яких сприяє досягненню еквівалентності й адекватності текстів оригіналу та перекладу.

При створенні граматичного шаблону міжнародного документу важливу роль відіграють такі граматичні конструкції, як обов'язкова інверсія підмета й присудка, пасивна форма, а також відповідні часові форми й модальні дієслова. Ми з'ясували, що при перекладі, зберігається не тільки змістовий бік, але й відбираються структури, найближчі або такі, які збігаються зі структурами в тексті оригіналу як з точки зору великого синтаксису, так із точки зору граматичних конструкцій. Семантичне наповнення міжнародних правових документів може бути збережене завдяки застосуванню різних

видів лексико-граматичних і граматичних трансформацій.

Таким чином, використання вищезазначених граматичних перекладацьких трансформацій у процесі передачі тексту Стамбульської конвенції англійською мовою засобами української мови зумовлене диференційною лінгвістичною природою англійської та української мов, а також є необхідною умовою у розв'язанні проблеми адекватності перекладу.

Висновки до розділу 3

Специфіка будова мови-оригіналу та мови-перекладу, норми їхнього вживання також є джерелом ускладнень у віднаходженні еквівалентних форм передачі змісту міжнародного правового документу. Розглядаючи граматичний рівень англійської та української мов, ми виокремили існуючі морфологічні та синтаксичні норми, дійсні тільки для цих мов. У процесі передачі думки іншою мовою необхідно знайти такі засоби і, у першу чергу, такі граматичні форми, які б так само відповідали змісту, так само зливалися б з ним, як зливається зі своїм змістом форма оригіналу, особливо коли мова йде про документацію міжнародних відносин. Так, при виборі граматичних варіантів у процесі перекладу важливо враховувати основні лінії розбіжності граматичної будови англійської та української мов. Важливою особливістю англійської граматичної будови є існування різноманітних морфологічних форм та синтаксичних конструкцій, адекватний переклад яких, зазвичай, спричинює труднощі.

Отже, завданням перекладача офіційних документів є знаходження в мові перекладу еквівалентних текстових структур і використання їх як стандартних заміників, заповнення ланок у відповідності до змісту документа.

Синтаксична й семантична структура речень таких документів є дуже складною, тут домінують складні синтаксичні єдності й дієслівні форми. Усе це змушує перекладача шукати таку трансформацію, яка б правильно передавала не тільки граматичний зміст документа, а і його прагматичне навантаження.

У нашому дослідженні ми встановили низку чинників, які зумовлюють перекладацькі труднощі, зокрема в граматичному аспекті, а саме: високий ступінь стандартизації офіційно-ділового стилю та дипломатичного підстилю, розбіжності в галузевих картинах світу та національно-культурна специфіка термінологічних засобів їхньої вербалізації, особливості

національного комунікативного стилю та типологічні відмінності в граматичних засобах мов оригіналу та перекладу, нормах їхнього вживання.

Під час проведеного дослідження були виявлені такі граматичні трансформації, що застосовуються при перекладі Стамбульської конвенції Ради Європи як функціональна заміна, поширення, стягнення й перестановка компонентів. Особливі труднощі для перекладача створюють і складні модальні та інфінітивні конструкції.

Ми встановили, що при створенні граматичного шаблону міжнародного документа важливу роль відіграють такі граматичні конструкції, як обов'язкова інверсія підмета й присудка, дієприслівниковий зворот, пасивна форма, а також відповідні часові форми й модальні дієслова.

Нами було з'ясовано, що при перекладі, зберігається не тільки змістовий бік тексту міжнародного правового документу, але й відбираються структури, найближчі або такі, які збігаються зі структурами в тексті оригіналу як з точки зору великого синтаксису, так із точки зору граматичних конструкцій. Семантичне наповнення міжнародних правових документів може бути збережене завдяки застосуванню різних видів лексико-граматичних і граматичних трансформацій.

Диференційна лінгвістична природа англійської та української мов зумовлює використання різноманітних граматичних трансформацій, необхідних у досягненні адекватності перекладу.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі досліджено основні лексико-граматичні перекладацькі трансформації, що застосовуються в перекладі міжнародних правових документів. У дослідженні переосмислено і репрезентовано типологію міжнародних правових документів; розкрито поняття конвенції як особливого типу юридичного тексту; визначено лексико-граматичні особливості англомовних міжнародних документів; встановлено основні засоби перекладу лексичних одиниць та лексичні трансформації, які застосовуються під час перекладу Стамбульської конвенції Ради Європи; визначено основні граматичні ознаки тексту оригіналу та типи граматичних трансформацій, що застосовуються під час їх перекладу українською мовою.

Комплексний характер дослідження зумовлює використання низки методів загальнонаукового та конкретнонаукового характеру. Використані методи корелюють з метою та завданнями магістерської роботи.

Основним у дослідженні є перекладознавчий аналіз тексту, який використано задля зіставлення оригінального тексту Стамбульської конвенції Ради Європи з текстом її перекладу, що дозволяє отримати дані про ступінь близькості змісту та структури оригіналу й перекладів, способи досягнення еквівалентності та перекладацькі трансформації.

Аналіз особливостей міжнародних конвенцій дозволив визначити, що їм притаманна формальна ієрархізація, що сприяє реалізації ефективного міжкультурного спілкування між представниками різних культур, відображає необхідність дотримання положень, передбачених документом, сторонами угоди та відповідає міжнародним правовим нормам. Принципи структуризації конвенції сприяють реалізації прагматичних інтенцій адресанта, надають змогу адресату зосередитися на потрібній інформації, а також провести швидкий огляд усього документа в цілому.

У роботі з'ясовано, що у міжнародних правових документах домінує загальноповивана лексика нейтрального шару, яка взаємодіє із

термінологічною і спеціальною лексикою, а також абревіатурами, скороченнями, не асимільованими латинськими та французькими вкрапленнями. Використання такої лексики в документах даного жанру зумовлює звуження її семантичної широти, відокремлення від частини існуючих значень та їх зміну до виникнення інших.

Відсотковий склад кожного лексичного пласту в міжнародних правових документах не є однаковим. Загальноживана лексика переважає над іншими елементами тексту, в той час як спеціальна подана в меншій кількості.

У міжнародних правових документах терміни, як правило, вживаються тільки в одному, характерному для певної інформаційної сфери значенні, і саме в тому, яке не викликає неоднозначного тлумачення. Терміни в таких документах представлені в окремих випадках лише частиною тієї чи іншої термінологічної системи. При перекладі тих чи інших термінів та підборі їх еквівалентів необхідно зважати на контекст, в якому вживається термін, і про те яким чином відповідний йому термін в мові перекладу допомагає реалізувати його основне значення та семантичне навантаження.

У дослідженні встановлено, що в міжнародних правових документах першочерговими є такі риси як логічність, офіційність, нейтральність, однозначність, точність та стереотипність. У залежності від завдань комунікативного характеру текстовий матеріал документа набуває тієї чи іншої форми організації. Досліджуючи лексико-граматичні особливості перекладу міжнародних нормативних правових документів, а саме конвенції Ради Європи, з'ясувано, що у ній переважає загальноживана лексика нейтрального пласта, яка поєднується зі спеціальною та термінологічною лексикою; при створенні граматичного шаблону міжнародного документа важливу роль відіграють такі граматичні конструкції, як обов'язкова інверсія підмета й присудка, дієприслівниковий зворот, пасивна форма, а також відповідні часові форми й модальні дієслова; при перекладі міжнародної нормативно-правової документації зберігається не тільки змістовий бік, але й

відбираються структури, найближчі або такі, які збігаються зі структурами в тексті оригіналу як з позицій синтаксису, а також граматичних конструкцій; семантичне наповнення міжнародних документів може бути збережене завдяки застосуванню різних видів лексичних, лексико-граматичних і граматичних трансформацій.

Аналіз тексту Стамбульської конвенції Ради Європи показав, що до її складу входить значна кількість слів, що сприяють реалізації теми домовленості. Під час вивчення лексики міжнародно-правових документів загалом та Стамбульської конвенції Ради Європи зокрема, було виділено такі групи лексичних одиниць, використання яких є характерною ознакою таких текстів, а саме: спеціальна та термінологічна лексика, неасимільовані латинські і французькі вирази, а також інтернаціоналізми. Для кожної групи було віднайдено відповідні способи перекладу і проаналізовано частотність їх використання у відсотковому співвідношенні.

Під час проведеного дослідження були виявлені такі граматичні трансформації, що застосовуються при перекладі Стамбульської конвенції Ради Європи як функціональна заміна, поширення, стягнення й перестановка компонентів.

Для вивчення питання засобів перекладу міжнародних правових документів взагалі та Стамбульської конвенції зокрема застосовано трансформаційний підхід, адже він дозволяє проводити статистичні підрахунки та узагальнювати інформацію задля ширшого вивчення предмета дослідження.

Під час проведеного дослідження було виділено такі лексичні трансформації, що застосовуються в перекладі як транскрипція, транслітерація, генералізація значення слова, конкретизація значення слова, додавання слова, вилучення слова, заміна однієї частини мови на іншу частину мови, калькування.

Використання вищезазначених лексичних та граматичних перекладацьких трансформацій в процесі передачі тексту Стамбульської

конвенції англійською мовою засобами української мови зумовлене диференційною лінгвістичною природою англійської та української мов, а також є необхідною умовою у розв'язанні проблеми адекватності перекладу.

Домінантним прийомом перекладу юридичних термінів у текстах міжнародних правових документів є еквівалентний переклад. Юридичні терміни, які мають еквіваленти в рідній мові, слугують опорними пунктами у тексті документу, від них залежить розкриття значень інших слів. Як вихідний пункт аналізу використовуються одиниці вихідної мови, для яких відшукуються відповідники у мові перекладу. Ще одним способом перекладу юридичної термінології в мові договорів є транскодування.

Переклад юридичних термінів в документах міжнародного права, Стамбульській конвенції Ради Європи зокрема, перекладацький аналіз структурно-семантичних ознак юридичних термінів англійської мови, граматичні аспекти перекладу міжнародних правових документів та застосування лексико-граматичних трансформацій в перекладі таких документів потребують особливої уваги з боку дослідників та перекладачів, а також подальшого вивчення. Перспективою дослідження є використання його результатів і методики у вивченні інших міжнародних правових документів, зокрема інших конвенцій Ради Європи.

RÉSUMÉ

The paper focuses on the research of translation specificity of the EU Istanbul Convention, which came into force in 2014. The topicality of the study is predetermined by its applied and interdisciplinary character. As it reveals lexical and grammatical features of translating the international legal instrument on preventing and combating violence against women. The latter is viewed as a global phenomenon not limited by social economic or national boundaries. Moreover, it is qualified as grave violation of human rights, which often remains unpunished. Moreover, the work is urgent as scholars in translation studies actively research English legal discourse, in which international legal instruments occupy a special position.

The Istanbul Convention is a complex international legal instrument, whose legal action is aimed at preventing, protecting, punishing and determining a strict strategy in combating violence against women. The Istanbul Convention as an instrument used to protect victims is of high significance for the international community and one of the present-day key legal documents. International conventions are a subgenre of international documents characterized by a high extent of standardization. In its turn, it influences vocabulary used in conventions.

The Istanbul convention predominantly uses non-assimilated Latin and French word combinations as set international expressions predetermined by the history of international relations development. For instance, *ad referendum*, дослівно – *на розгляд, для перегляду* –, *or me, що вимагає подальшого підтвердження уповноваженим органом*.

In the Istanbul convention terminology is predominantly translated into Ukrainian by means of calquing or choosing an adequate, direct Ukrainian equivalent. Transcription and transliteration are rarely applied.

Lexical transformations used in translating the Istanbul Convention into Ukrainian are as follows: omission, generalization, concretization, addition, transposition, and modulation. To exemplify omission: *The existence of a*

consistent pattern of gross, flagrant or mass violations (Istanbul Convention, 2011: 36) – *Існування постійної практики брутальних і масових порушень* (Конвенція Ради Європи, 2011: 39). In the given sentence a nominative unit *flagrant*, whose dictionary equivalent is *страшний, великий*, was omitted. As in the sentence such words as *gross, mass*, function. They are synonymous to the word *flagrant*.

In terms of grammatical transformations applied while translating the Istanbul Convention the paper revealed functional replacement, integration, extension.

Key words: the Istanbul Convention, international legal instrument, legal discourse, lexical transformations, grammatical transformations.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Алексеева, И. С. (2001). *Професійний тренінг перекладача*. Київ: Союз.
- Апресян, Ю. Д. (1974). *Лексическая семантика. Синонимические средства языка*. Москва: Наука.
- Арнольд, И. В. (1973). *Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования)*. Ленинград: Просвещение.
- Багмут, Й. А. (1968). *Проблеми перекладу суспільно-політичної літератури українською мовою*. Київ: Наукова Думка.
- Бархударов, Л. С. (1975). *Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода*. Москва: Международные отношения.
- Бацевич, Ф. С. (2004). *Основи комунікативної лінгвістики*. Київ: Видавничий центр «Академія».
- Борисова, Л. І. (1983). *Основні проблеми науково-технічного перекладу*. Москва: МГУ.
- Ботвина, Н. В. (1999). *Офіційно-діловий та науковий стилі української мови*. Київ: Арттек.
- Брагина, А. А. (1981). Значение и оттенки значения в термине. В Л. И. Скворцов, Т. С. Коготкова (Отв. ред.), *Терминология и культура речи* (сс. 37–47). Москва: Наука.
- Бреус, Е. В. (2000). *Основы теории и практики перевода*. Москва: Издательство УРАО.
- Важева, Ф. А. (1970). Некоторые принципы систематизации терминов и понятий (на материале социологии). В *Место терминологии в системе современных наук* (сс. 71–75). Москва: Издательство МГУ.
- Виноградов, В. С. (2004). *Общие лексические вопросы*. Москва: Наука.
- Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 року*. Взято з http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_118%7C
- Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 року*. Взято з http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a04

- Волкова, И. Н. (1984). *Стандартизация научно-технической терминологии*. Москва: Издательство стандартов.
- Галецька, Н. Б. (2015). *Форми імплементації міжнародних договорів європейськими державами: порівняльно-правове дослідження* (Автореферат кандидатської дисертації). Львівський національний університет ім. Івана Франка, Львів, Україна.
- Гарбовский, Н. К. (2004). *Теория перевода*. Москва: Издательство МГУ.
- Герд, А. С. (1980). Еще раз о значении термина. В *Лингвистические аспекты терминологии* (сс. 3–9). Воронеж: Издательство Воронежского государственного университета.
- Гетьман, З. О. (2008). Норма мовлення як засіб регламентації мовленнєвої діяльності. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*, 21, 65–68.
- Головин, Б. Н. (1980). Термин и слово. В Б. Н. Головин (Отв. ред.), *Термин и слово* [межвузовский сборник] (сс. 3–12). Горький: Издательство ГГУ им. Н. И. Лобачевского.
- Городецкий, Б. Ю. (1987). Термин и его лингвистические свойства. *Структурная и прикладная лингвистика*, 3, 54–62 с.
- Градова, Ю. В. (2013). Міжнародний договір як об'єкт правового моніторингу. *Південноукраїнський правничий часопис*, 2, 32–34.
- Гринев, С. В. (1982). Терминологические заимствования : краткий обзор современного состояния вопроса. В Лотте Д. С., *Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов* (сс. 108–135). Москва: Наука.
- Гринчак, В. А. (2012). *Дипломатичні засоби мирного врегулювання міжнародних суперечностей (міжнародно-правові аспекти)* [монографія]. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка.
- Гумовська, І. М. (2000). *Англійська юридична термінологія в економічних текстах: генезис, дериваційні та семантично-функціональні аспекти* (Кандидатська дисертація). Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна.

- Даниленко, В. П. (1972). Лингвистические требования к стандартизуемой терминологии. В В. П. Даниленко (Отв. ред.), *Терминология и норма. О языке терминологических стандартов* (сс. 5–32). Москва: Наука.
- Дерді, Е. Т. (2003). *Словотвірні та структурно-семантичні характеристики англійських юридичних термінів*. (Кандидатська дисертація). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна.
- Д'яков, А. С., Кияк, Т. Р., & Куделько, З. Б. (2000). *Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти* [монографія]. Київ: Видавничий Дім «KM Academia».
- Евинтов, В. И. (1981). *Многоязычные договоры в современном международном праве*. Київ: Наукова думка.
- Єфімов, Л. П. (2004). *Стилістика англійської мови і дискурсивний аналіз*. Вінниця: Нова книга.
- Зарума-Панських, О. Р. (2001). *Англійська лексика міжнародних договорів: структурні, семантичні та дискурсні особливості* (Автореферат кандидатської дисертації). Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна.
- Зверев, Є. О. (2015). *Тлумачення міжнародних договорів національними судами: європейський досвід та українська практика*. (Автореферат кандидатської дисертації). Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київ, Україна.
- Звягінцев, В. А. (1979). *Семасіологія*. Київ: «Вища школа».
- Іващишин, О. М. (1996). Структурні особливості та семантична диференціація термінів – словосполучень у науково-технічних текстах. *Іноземна філологія*, 109, 41–44 с.
- Казакова, Т. В. (2002). *Практические основы перевода*. Санкт-Петербург: Лениздат; Издательство “Союз”.
- Калюжна, В. В. (1982). *Стиль англомовних документів*. Київ: Наукова думка.

- Карабан, В. І. (2002). *Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми*. Вінниця: Нова Книга.
- Кащишин, Н. Є. (2011). Особливості перекладу англійських дипломатичних термінів українською мовою. *Іноземна філологія*, 123, 240–245.
- Квитко, І. С., Лейчик, В. М., & Кабанцев, Г. Г. (1986). *Терминоведческие проблемы редактирования*. Львов: Вища школа.
- Кизим, В. Ю. Стилiстичні особливості перекладу міжнародних документів (на матеріалі законодавчої бази щодо захисту прав людини та протидії торгівлі людьми). В А. Г. Гудманян & С. І. Сидоренко (Ред.), *Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика*. Матеріали доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції, 2–3 квітня 2010 р. (сс. 208–214). Київ: Аграр Медіа Груп.
- Ковалев, А. Н. (1993). *Азбука дипломатии*. Москва: Международные отношения.
- Коваленко, А. Я. (2001). *Науково-технічний переклад*. Тернопіль: Видавництво Карп'юка.
- Колесник, Д. М., & Пашковська, Н. А. (2007). Структурний та семантичний аспекти англійської юридичної термінології. *Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія*, 11, 388-391.
- Комарова, З. И. (1979). О сущности термина. В Б. Н. Головин (Отв. ред.), *Термин и слово* [межвузовский сборник] (сс. 54-62). Горький: Издательство ГГУ им. Н. И. Лобачевского.
- Комиссаров, В. Н. (1980). *Лингвистика перевода*. Москва: Международные отношения.
- Комиссаров, В. Н., Рецкер, Я. И, Тархов, В. И. (1965). *Пособие по переводу с английского языка на русский. Часть II: Грамматические и жанрово-стилистические основы перевода*. Москва: Высшая школа.
- Кравченко, С. Р. (2010). *Міжнародно-правове регулювання припинення міжнародних договорів: теорія і практика* [монографія]. Київ: LAT & K.

- Латышев, Л. К. (2001). *Технология перевода*. Москва: Академия.
- Мостовой, М. І. (1993). *Лексикологія англійської мови*. Харків: Основа.
- Назаров, В. Ф. (2000). *Курс юридичного перекладу*. Москва: МГУ.
- Нелюбин, Л. Л. (1989). *Перевод боевых документов США*. Москва: Военное издательство.
- Орлова, І. С. (2004). Філософське та перекладознавче тлумачення терміна «адекватність». *Мовні і концептуальні картини світу*, 10, 479–486.
- Орлова, І. С. (2005). Переклад міжнародних договорів у світлі когнітивної лінгвістики. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*, 6, 185–194.
- Орлова, І. С. (2006). Переклад термінів текстів міжнародних угод у контексті когнітивної лінгвістики. *Мовні і концептуальні картини світу*, 17, 318–324.
- Петров, В. В. (1982). *Семантика научных терминов*. Новосибирск: Наука.
- Письменна, В. О. (2015). Міжнародне право крізь призму солідаристського та структурно-функціонального підходів. *Актуальні проблеми політики*, 54, 80–90.
- Раєвська, Н. М. (1991). *Лексикологія англійської мови*. Київ: Вища школа.
- Рассоха, І. М. (2011). *«Методологія та організація наукових досліджень»*. Харків: ХНАМГ.
- Рецкер, Я. И. (1974). *Теория перевода и переводческая практика : очерки лингвистической теории перевода*. Москва: Международные отношения.
- Рецкер, Я. И. (1982). *Пособие по переводу с английского языка на русский язык*. Москва: Просвещение.
- Рудь, І. А. (2010). Жанрово-стилістичні особливості перекладу англomовних юридичних документів. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського, спеціальний випуск*, 118–123.

- Сапожник, І. (2006). Дискурс комерційного права: основні фактори. В *Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур*. Матеріали IV Міжвузівської конференції молодих учених, 1–3 лютого 2006 р. (Ч. 2, сс. 23–27). Донецьк: ДонНУ.
- Сергеєва, Г. О. (2002). *Англомовні запозичення в українській правничій термінології* (Автореферат кандидатської дисертації). Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, Україна.
- Суперанская, А. В., Подольская, Н. В., & Васильева, Н. В. (1989). *Общая терминология : вопросы теории*. Москва: Наука.
- Талалаев, А. Н. (2009). *Право международных договоров. Т. 1: Общие вопросы*. Москва: Издательство «Зерцало».
- Терлецький, Д. С. (2009). *Конституційно-правове регулювання дії міжнародних договорів в Україні* [монографія]. Одеса: Фенікс.
- Уфимцева, А. А., Азнаурова, Э. С., Телия, В. Н., Кубрякова, Е. С., & Арутюнова, Н. Д. (1977). *Языковая номинация : Виды наименований*. Москва: Наука.
- Філатов, В. В. (2013). Імплементация міжнародних норм як основний засіб удосконалення національного законодавства. *Право і суспільство*, 6.2, 392–395.
- Чижмарь, Ю. В. (2015). *Національне та міжнародне право: теоретико-правові проблеми* [монографія]. Харків: Діса плюс.
- Чорнобай, Д. В. (2011). Міжнародна відповідальність за правомірну діяльність у європейському праві. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 100(1), 240–246.
- Шаповалова, О. І. (2013). Сутність та типологія норм у міжнародних відносинах: аналіз з позицій концепції нормативної сили. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. *Політологія. Соціологія. Право*, 2, 28–35.

- Щерба, Д. В. (2006). Термін та його дефініція як головні онтологічні поняття термінознавства. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 28, 237–240.
- Ярова, Л. О. (2016). Граматичні особливості англомовних міжнародних документів в аспекті перекладу. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія : Філологічні науки, 144, 233–237.
- Сао, D. (2007). *Translating Law*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Condon, B. J. (2010). Lost in Translation: Plurilingual Interpretation of WTO Law. *Journal of International Dispute Settlement*, 1(1), 191–216. <https://doi.org/10.1093/jnlids/idp007>
- Fandl, K. J. (2013). *Lost in Translation: Effective Legal Writing For the International Legal Community*. Boston: Carolina Academic Pr.
- Gamble, J. K. (1993). Choice of Language in Bilateral Treaties: Fifty Years of Changing State Practice. *Indiana International & Comparative Law Review*, 3(2), 233–250. DOI: <https://doi.org/10.18060/17481>.
- Hartley, T. C. (2003). *The Foundations of European Community Law* (5th ed.). Oxford: Oxford university press.
- Kennedy, A. G. (1935). *Current English*. Boston: Ginn.
- Pym, A. (2014). *Exploring Translation Theories* (2nd Ed.). Los Angeles, CA: Routledge.
- Robinson, D. (1997). *Becoming a Translator : An Accelerated Course*. London and New York: Routledge.
- Taylor-Bouladon, V. (2007). *Conference Interpreting: Principles and Practice*. Charleston: BookSurge Publishing.
- Temmerman, R., & Van Campenhoudt, M. (Eds.). (2014). *Dynamics and Terminology : An interdisciplinary perspective on monolingual and multilingual culture-bound communication*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. DOI: <https://doi.org/10.1075/tlrp.16>.

- Wallerstein, I. (1981). Concepts in the social sciences: problems of translation. In M. Gaddis Rose (Ed.), *Translation Spectrum: Essays in Theory and Practice* (pp. 88–98). Albany: State University of New York Press.
- Zaruma-Pans'kykh, O. R. (1997). Types of Cliches in Official Documents of International Organizations. In *The Art and Science of TESOL*. Conference papers of 2nd National TESOL Ukraine Conference (p. 44). Vinnytsia.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ:

- Ганич, Д. І. (1985). *Словник лінгвістичних термінів*. Київ: Вища школа.
- Голубовська, І. О., Шовковий, В. М., Лефтерова, О. М., Лазер-Паньків, О. В., & Штиченко, І. О. (2012). *Багатомовний юридичний словник-довідник*. Київ: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет".
- Губерський, Л. В. (Голова редкол.). (2004). *Українська дипломатична енциклопедія* (Т. 1–2). Київ: Знання України.
- Енциклопедичний юридичний словник*. (2001). Київ.
- Карабан, В. І. (1999). *Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову* (Ч. II). Київ: Політична думка.
- Шемшученко, Ю. С. (Відп. ред.). (1998). *Юридична енциклопедія* (1–6). Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана.
- Longman Dictionary of Contemporary English*. (2006) (4th Ed.). Harlow: Longman: Pearson Education Limited.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Взято з <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680462546>

Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Retrieved from <https://rm.coe.int/168008482e>